संस्कृत कक्षा दशमी (Year-2019-2025)

भाग (क)(बहुविकल्पात्मक-प्रश्ना)

अधोलिखित-षोडश-प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यःचिनुत-16×1=16 (25A)1.

शेमुषी(द्वितीयोभागः)इत्यस्य द्वितीयःपाठःकः?(a)बुद्धिर्बलवतीसदा(b) विचित्रःसाक्षी(c)सुभाषितानि(d) भूकम्पविभीषिका।

2 वयोऽनुरोधात् लालनीयः भवति।(a)कुटुम्बजनः(b) पुत्रः(c) शिशुजनः(d) न कोऽपि।

3 दुर्बले सुते अधिका कृपा भवति।(a) पितुः(b) मातुः(c) भगवतः(d) इन्द्रस्य।

4 बकः अविचलः.......इव तिष्ठति।(a) पिकः(b) स्थितप्रज्ञः(c) अहिभुक्(d) यथासमयम्।

5.'अवक्रता' इत्यस्य शब्दस्य कोऽर्थः?(a) वक्रता(b) मृदुता(c) सरलता(d) अज्ञानता।

6. <u>प्राणेभ्योऽपि</u> विशेषतः सदाचारं रक्षेत्।(a) प्राणेभ्यः+अपि(b) प्राणेभ्यो+पि(c) प्राण+एभ्योऽपि(d) प्राणेभ्य+अपि।

7. पक्षिणां सम्राट्(a) पक्षिराज(b) पक्षिसम्राट्(c) खगराज(d) खगेश।

8. अहं सायं 6.00 भ्रमणाय गच्छामि।(a) षड्वादने(b) पञ्चवादने(c) अष्टवादने(d) नववादने ।

9...................रत्नानि सन्ति।(a) तिस्रः(b) त्रयः(c) त्रीणि(d) तृतीयम्

10. त्वं किं <u>कर्तुम्</u> इच्छसि ?(a) कर्+तुम्(b)कृ+तुम्(c) क्री+तुमुन्(d) कृ + तुमन्

11. "सः पाठं पठति।" इत्यस्य वाच्यपरिवर्तनं कुरुत-

(a) तया पाठः पठ्यते(b) तेन पाठः पठ्यते(c) तेन पाठं पठ्यते(d) तया पाठं पठ्यते

12. मन्दिरे अनेकानि भक्ताः सन्ति।(a) अनेकः(b) अनेके(c) अनेकाः(d) अनेकौ।

13. भ्रात्रा-इत्यस्य पद-परिचयम्-

(a) भ्राता शब्दः तृतीया विभक्तिः एकवचनम्(b) भ्रातरि शब्दः तृतीया विभक्तिः एकवचनम्

(c) भ्रातृ शब्दः तृतीया विभक्तिः एकवचनम्(d) भ्रातृ शब्दः पञ्चमी विभक्तिः एकवचनम्।

14. पास्यति-इत्यस्य पद-परिचयम्

(a) पा धातोः लट्लकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्(b) पिब् धातोः लृट्लकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्

(c) पा धातोः लृट्लकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्(d) पिब् धातोः लट्लकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्।

15. यथा राजा................ प्रजा।(a) अधुना(b) तथा(c) कदा(d) बिना।

16.संस्कृते............. पुरुषाः सन्ति।(a) त्रयः(b) चत्वारः(c) पञ्च(d) षड्।

प्रश्न 1.अधोलिखित-षोडश-प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यःचिनुत-16×1=16 (25B)

1. शेमुषी (द्वितीयो भागः) इत्यस्य तृतीयः पाठः कः?

(a) शिशुलालनम्(b) सूक्तयः(c) शुचिपर्यावरणम्(d) जननी तुल्यवत्सला।

2. तत्र राजसिंहः नाम वसति स्म।(a)धनिकपुत्रः(b) राजपुत्रः(c)देउलपुत्रः(d) ज्ञानपुत्रः।

3. वृषभः कुत्र पपात ?(a) नद्यां(b)गोशालायां(c) क्षेत्रे(d) जले।

4. काकचेष्टः विद्यार्थी कीदृशः छात्रः मन्यते ?

(a) आदर्शच्छात्रः(b)उद्दण्ड-छात्रः(c) आत्मश्लाघाहीनः(d) कुत्सित् छात्रः।

5. 'अवगत्य' इत्यस्य पदस्य कोऽर्थः-(a) ज्ञात्वा (b)विज्ञापय(c)स्थाप्य(d) प्राप्य।

6. समत्वमिति तथ्यतः आहुः।(a)समत्वम् +इति(b)समत्व+मिति(c)सम+त्वमिति(d)समत्वं+मिति।

7. शरीरे स्थितः।(a) शरीरस्थः(b)शरीरस्थितः(c)शरीरेजातः(d)शरीरं स्थितः ।

8. मुकेशः 8:30 विद्यालयं गच्छाति।(a)अष्टवादने(b)सार्ध-अष्टवादने(c)सपाद-अष्टवादने(d)पादोन-अष्टवादने।

9............. गुणाः सन्ति।(a) तिस्रः(b) त्रीणि(c) त्रयः(d) त्रयी।

10. अहं ज्ञातुम् इच्छामि ?(a) ज्ञा+तुम्(b) ज्ञान्+ तुं(c) ज्ञा+तुमुन्(d) ज्ञान+तुम्।

11. बालकः पुस्तकं पठति।" इत्यस्य वाच्यपरिवर्तनं कुरुत।

(a) बालकेन पुस्तकं पठ्यते(b) बालकं पुस्तकं पठ्यते

(c) बालकेन पुस्तकं पठति(d) बालकाः पुस्तकेन पठ्यते।

12. सरोवरे <u>कमलं</u> विकसितानि ।(a) कमलाः(b) कमलौ(c) कमलानि(d) कमलः।

13. 'मातुः' इत्यस्य पदपरिचयम्-

(a) मातृ शब्दः द्वितीया विभक्तिः बहुवचनम्(b) मातृ शब्दः षष्ठी विभक्तिः एकवचनम्

(c) माता शब्दः षष्ठी विभक्तिः एकवचनम्(d) मातरि शब्दः पंचमी विभक्तिः एकवचनम्।

14. 'अपश्यत्' इत्यस्य पदपरिचयम्

(a) दृश धातोः, लोटलकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्(b)पश्य धातोः लट्लकारः मध्यमपुरुषः एकवचनम्

(c) दृश् धातोः ललकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्(d) दृश् धातोः लृटलकारः प्रथमपुरुषः द्विवचनम्।

15. सर्वं............ इंद ब्रह्म।(a) पुरा(b) खलु(c) मा(d) अधुना।

16. संस्कृते......... वचनानि सन्ति ।(a)त्रीणि(b) त्रयः(c)तिस्रः(d)चत्वारि।

प्रश्न 1.अधोलिखित-षोडश-प्रश्नानाम्उत्तराणिप्रदत्तेभ्यःविकल्पेभ्यःचिनुत- 16×1=16(25C)

1. शेमुषी (द्वितीयो भागः) इत्यस्य दशमः पाठः कः?

(a) शिशुलालनम्(b) अन्योक्तयः(c) सूक्तयः(d) सुभाषितानि ।

2. व्याघ्रः विभेति।(a)मृगाद्(b)सिंहाद्(c)जम्बुकाद्(d)व्याघ्रमारीतः।

3.कुशलवयोः वंशस्य कर्ता कः?(a)सहस्रदीधितिः(b)चन्द्रशेखरः(c)रामः(d)कृष्णः।

4. कस्य उपशमन्स्य स्थिरोपायः नास्ति ?(a)प्राणिनः(b)जीवनस्य(c)भूकम्पस्य(d)भूमेः।

5. 'अहिभुक्' इत्यस्य कोऽर्थः?(a) वानरः(b) पिकः(c) मयूरः(d) काकः।

6. इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि।(a) इच्छत्य+आत्मनः(b) इच्छत्या+त्मनः(c) इच्छत्+मात्मनः(d) इच्छति + आत्मनः।

7. मलेन सहितम्।(a) मलिनम्(b)दूषितम्(c)समलम्(d)निर्मलम्।

8. अहं प्रातः 5.15 उत्तिष्ठामि ।(a) सपाद-पंचवादने(b) सार्ध-पंचवादने(c)पंचवादने(d)पादोन-पंच वादने।

9. वेदाः सन्ति।(a)चत्वारः(b)चत्वारि(c)चतस्रः(d)चतुर्थः।

10.सः पठितुं गच्छति।(a)पठ् + तुम्(b)पठ् + तुमुन्(c)पठि + तुं(d)पठि + तुम्।

11. रामः गीतं गायति। इत्यस्य वाच्य-परिवर्तनं कुरुत।

(a)रामेण गीत: गीयते(b)रामेण गीतं गायति(c)रामः गीतं गायति(d) रामेण गीतानि गीयन्ते।

12.मन्दिरे भक्तानि सन्ति।(a)भक्तः(b)भक्ताः(c)भक्तारः(d)भक्तान्।

13. 'पितुः' इत्यस्य पदपरिचयम्।

(a) पितृ शब्दः द्वितीया विभक्तिः बहुवचनम्(b) पितृ शब्दः षष्ठी विभक्तिः एकवचनम्

(c) पितृ शब्दः पंचमी विभक्तिः द्विवचनम्(d) पिता शब्दः षष्ठी विभक्तिः एकवचनम्।

14. तिष्ठति इत्यस्य पदपरिचयम्-

(a) तिष्ठ धातोः, लट्लकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्(b) स्था धातोः लट्लकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्

(c) तिष्ठ् धातोः लट्लकारः प्रथमपुरुषः द्विवचनम्(d) स्था धातोः लट्लकारः प्रथमपुरुषः बहुवचनम्।

15. संस्कृत भाषा लोकभाषा आसीत्।(a)अधुना(b) पुरा(c) साम्प्रतम्(d) सदा।

16.संस्कृते कारकाणि सन्ति।(a) पञ्च(b)षट्(c)संप्त(d)अष्ट

भाग (ख)

(अपठित-अवबोधनम्)

खण्ड-ख(अपठित-अवबोधनम्)

17.(1) अधोलिखितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। (25A)

अस्माकं देशः भारतम् अस्ति। अस्य राजधानी नवदेहली अस्ति। अस्माकं देशे विविधाः संस्कृतयः सन्ति। हिमालयः अस्य मुकुटम् अस्ति। समुद्रः अस्य पादप्रक्षालनं करोति। अस्माकं हृदये भावात्मकी एकता विद्यते। भारतभूमिः अस्माकं माता अस्ति। अत एव उच्यते- "जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी।"

(1) एक पदेन उत्तरत-(क)भारतस्य राजधानी का अस्ति?(ख) कः भारतस्य पादप्रक्षालनं करोति ?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-अस्माकं हृदये कीदृशी एकता विद्यते?

निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क)'अस्माकं देशे विविधाः संस्कृतयः सन्ति' अत्र क्रियापदं किम् ?

(ख) माता-इत्यस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम् ?

(2). अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित-प्रश्नानाम उत्तराणि लिखत। (25A)

मनसा वाचा कर्मणा च परेषाम् उपकारः 'परोपकारः' कथ्यते। जगति परोपकारेण समं किमपि श्रेष्ठं पुण्यं न विद्यते। महर्षिः दधीचिः परोपकाराय एव स्व-अस्थीनि दत्तवान्। परोपकारिणः दीनेभ्यः दानम् निर्धनेभ्यः धनं वस्त्रहीनेभ्यः वस्त्रं दत्त्वा प्रसन्नाः भवन्ति। प्रकृतिरपि परोपकारस्यैव शिक्षां ददाति । परोपकारार्थम् एव सूर्यः तपति, वृक्षाः फलानि वितरन्ति, नद्यः वहन्ति, गावश्च दुहन्ति ।

(1) परोपकारेण समं किं न विद्यते ?**(एकपदेन उत्तरत)**

(2)परोपकारायः कः स्व-अस्थीनि दत्तवान्?**(पूर्णवाक्येन लिखत)**

(3) गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत।(4) गद्यांश पठित्वा तृतीयांशतुल्यं सारं लिखत।

3.अधोलिखितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।(25B)

हिमालयः एक श्रेष्ठः पर्वतः अस्ति। पर्वतानां राजा हिमालयः पर्वतः अस्ति। अयं पर्वतः भारतस्य उत्तरदिशि स्थितः अस्ति। अस्य बहवः उन्नताः शिखराः सन्ति। हिमालयात् अनेकाः नद्यः प्रभवन्ति। तासु गंगा नदी अपि अस्ति। अयं पर्वतः ऋषीणां तपोस्थली अपि अस्ति। अयं अस्माकं रक्षकः अपि अस्ति।

(1) एक पदेन उत्तरत- (क)हिमालयः कीदृशः पर्वतः अस्ति?(ख) हिमालयात् कति नद्यः प्रभवन्ति?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-पर्वतानां राजा कः पर्वतः अस्ति?

निर्देशानुसारम् उत्तरत- (क)यावत् गिरयः 'स्थास्यन्ति-अत्र क्रियापदं किम् ? (ख)प्रसिद्धः कविः- अत्र विशेषणपदं किम्?

4 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।(25B)

छात्रजीवनमेव मानवजीवनस्य प्रभातवेला वर्तते। अध्ययनं परमं तपः उच्यते। अत एव विद्यार्थी-जीवनं साधनामयं जीवनमस्ति। यः छात्रः आलस्यं व्यक्त्वा परिश्रमेण विद्याध्ययनं करोति स एव साफल्यं लभते। विद्यार्थीजीवने एव समस्तानां मानवोचित-गुणानां विकासः भवति। अतः तेषां सम्यक् रक्षणं, पोषणम् च कर्तव्यम्।

(1) मानवजीवनस्य प्रभातवेला किमस्ति ?**(एकपदेन उत्तरत)**

(2) अध्ययनं किमुच्यते?**(पूर्णवाक्येन लिखत)**

(3) गद्यांशं पठित्वा तृतीयांश तुल्यं सारं लिखत।

(4) प्रदत्त-गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत।

5. अधोलिखितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।(25C)

महर्षिः वाल्मीकिः प्रसिद्धः कविः अस्ति। रामायणम् अस्य रचना अस्ति। रामायणम् आदिकाव्यम् इति प्रसिद्धम्। अतः वाल्मीकिः आदिकविः इति विश्वप्रसिद्धः। रामायणस्य मूलमंत्र तु प्राणेभ्यः अपि दत्तम् वचनं रक्षणीयम् इति। यावत् गिरयः स्थास्यन्ति तावत् रामायणम् स्थास्यति।

(1) एक पदेन उत्तरत-(क) कः प्रसिद्धः कविः अस्ति? 1(ख)यावत् गिरयः स्थास्यन्ति तावत् किं स्थास्यति ? 1

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-आदिकाव्यम् किम्?

(3)निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क)यावत् गिरयः'स्थास्यन्ति-अत्रक्रियापदं किम्? (ख)प्रसिद्धःकविः- अत्र विशेषणपदंकिम्?

6. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।

संस्कृतभाषा विश्वस्य सर्वासु भाषासु प्राचीनतमा भाषा अस्ति। चत्वारः वेदाः अस्यां भाषायां रचिताः। प्राचीनकाले सर्वे संस्कृतेन व्यवहरन्ति स्म। इयं भाषा भारतराष्ट्रस्य एकतायाः आधारः अस्ति। अष्टादश पुराणानि षट् दर्शनानि वेदाङ्गानि च संस्कृतस्यैव निधयः सन्ति। सङ्गणकस्य कृते संस्कृतभाषा अति-उपयुक्ता अस्ति। भारतीय-गौरवस्य रक्षणाय अस्याः भाषायाः प्रसारः सर्वैरेव कर्त्तव्यः।

(1)प्राचीना भाषा का?**(एकपदेन लिखत)**

(2)संस्कृतं कस्य कृते उपयुक्ता अस्ति? **(पूर्ण वाक्येन लिखत)**

2 गद्यांशं पठित्वा तृतीयांश तुल्यं सारं लिखत।

प्रदत्तगद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत।

7. अधोलिखितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् (22C,20,-23 A, 21C)

संस्कृत भाषा देवभाषा, प्रायः सर्वासां भाषाणां जननी प्रादेशिक भाषाणाञ्च प्राणभूता इति। यथा प्राणी अन्नेत जीवति परन्तु वायुं विना अन्नमपि जीवनं रक्षितुं न शक्नोति, तथैव अस्मद्देशस्य कापि भाषा संस्कृत भाषा- अवलम्वं विना जीवितुमक्षमेति निःसंशयम्। अस्यामेव अस्माकं धर्मः, अस्माकं इतिहासः, अस्माकं भूतं भविष्यञ्च सर्वं सुसन्निहितमस्ति ।

(1) एकपदेनउत्तरत- (क) कादेवभाषा? (ख) प्राणीकेनजीवति?

(ii) पूर्णवाक्येनउत्तरत-(क)संस्कृतभाषायाःमहत्वम्एकवाक्येलिखत। (ख)प्राणीकम्विनाजीवनंरक्षितुंनशक्नोति?

(iii) निर्देशानुसारम्उत्तरत-(क)"धर्मः"इतिशब्दस्यविलोमपदंलिखत।(ख)'प्राणीअन्नेनजीवति' अस्मिन्वाक्येक्रियापदंकिम्?

8अधोलिखितम्अनुच्छेदम्अधिकृत्यनिर्देशितप्रश्नानाम्उत्तराणिदीयन्ताम्।(2023 B)

पुरा एकस्मिन् वृक्षे एका चटका प्रतिवसति स्म। कालेन तस्याः सन्ततिः जाता। एकदा कश्चित प्रमतः गजः तस्य वृक्षस्य अधः आगत्य तस्य शाखां शुण्डेन अत्रोटयत्। चटकायाः नीडम् भुवि अपतत्। तेन अण्डानि विशीर्णानि। अथ सा चटका व्यलपत्। तस्याः विलापं श्रुत्वा काष्ठकूटः नाम खगः दुःखेन ताम् अपृच्छत् "भद्रे । किमर्थं विलपसि" ?**(1) एकपदेन उत्तरत-**(क) वृक्षे का वसति स्म ?(ख) वृक्षस्य शाखां कः अत्रोटयत् ?**(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-**(क) काष्ठकूटः चटकां किम् अपृच्छत् ? (ख) केन अण्डानि विशीर्णानि ?**(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-**(क)'खगः' इति शब्दस्य पर्यायवाची शब्दं लिखत।(ख)'शुण्डेन' इति शब्देकाविभक्तिः प्रयुक्ता ?**9अधोलिखितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्। (2022 - 23)**

भारतवर्षे बहूनि दर्शनीयानि तीर्थस्थानानि सन्ति। यानि दृष्ट्वा जीवनं पवित्रं भवति। मनः च प्रसन्नं भवित। तेषु एवं तीर्थस्थानेषु एकं तीर्थस्थानमस्ति कन्याकुमारी। इदं तीर्थस्थानं भारतस्य दक्षिणे कोणे विराजते। देव्याः कन्या- कुमार्याः सान्निध्येन पावनमिंद तीर्थस्थानम्। अरबसागर-हिन्दमहासागराभ्यां परिवृतं स्थामिदं प्राकृतिक सौन्दर्यपरिपूर्ण वर्तते। तत्र स्थित्वा सूर्योदयस्य सूर्यास्तस्य च दृश्यं द्रष्टुं सुकंर भवति। पूर्णिमायां तिथौ तु सायं पूर्वस्यां दिशि चन्द्रोदयः पश्चिमायां च सूर्यास्तं युगपदेव अवलोक्यते। तत्र पर्यटितुं क्रीडितुं वा विस्तृतं समुद्रतटं वर्तते।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) भारतस्य दक्षिणे कोणे किम् तीर्थस्थानं वर्तते?(ख) कस्याः सान्निध्येन पावनमिदं तीर्थस्थानम् ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) कस्य दर्शनं युगपदमेव भवति ?(ख) भारतवर्षे कानि बहूनि सन्ति ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क)'जीवनं पवित्रम्' इत्यनयोःविशेष्यपदं किम्? (ख)'भारतवर्षे बहूनि दर्शनीयानि तीर्थस्थानानि सन्ति' अत्र क्रियापदं किम् ?

10अधोलिखितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् - (2023 C)

पञ्चापः प्रदेशः मेलकानां भूमिः अस्ति। वैशाखी मेलकः पञ्चापस्य प्रख्यातः मेलकः अस्ति। क्षेत्रेषु गोधूमः पाकं व्रजति। कृषकाः हर्षेण एतत् मेलकं वैशाखस्य प्रथमे दिवसे मानयन्ति। एषः मेलकः विशाल क्षेत्रे भवति। तत्र आपणिकाः स्वापणान् सज्जी

कुर्वन्ति। बालाः, युवकाः, वृद्धाश्च नवीनानि वस्त्राणि धारयन्ति। नवयुवकाः "भगड़ा" इति नृत्यं नृत्यन्ति। सांयकाले मेलकः सम्पूर्णः भवति ।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) पञ्चापः केषां भूमिः अस्ति ?(ख) मेलकः कदा सम्पूर्णः भवति ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) कृषकाः वैशाखी मेलकं कदा मानयन्ति?(ख) के-के नवीन वस्त्राणि धारयन्ति ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क)'नवीनानिवस्त्राणि' अत्र विशेषण पदं किम्? (ख)"नवयुवकाः नृत्यन्ति"अत्र क्रियापदं किम् ?

11अधोलिखित अनुच्छेद को पढ़कर अनुच्छेद पर आधारित प्रश्नों के उत्तर दीजिए- (2020B,2019B)

भारतस्य उत्तरे हिमालयः नामगिरिः अस्ति। पुरा हिमगिरौ ऋषीणां आश्रमाः आसन्। एकस्मिन् आत्रमे एकः मुनि अवसत्. सः आश्रमस्य कुलपतिः आसीत्। तत्र अनेके शिष्याः अपि आसन्। ते मुनिम् अनमन्। ते मुनेः विद्यां अपठन् ते मुनिना सह भ्रमणाय अगच्छन्। ते मुनये पुष्पाणि फलानि च अनयन्। मुनिः स्नेहेन तेभ्यः शिक्षां अयच्छत् ।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) भारतस्य उत्तरे किं नाम गिरिः अस्ति ?(ख) मुनिः आश्रमस्य कः आसीत् ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) पुरा हिमगिरौ के आसन् ?(ख) शिष्याः मुनिना सह कुत्र अगच्छन् ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क) 'अनेके शिष्याः' अत्र विशेषणपदं किमस्ति ?(ख) 'पुष्पाणि' अत्र किं वचनम् ?

12अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्।(2023A)

अस्माकं विद्यालयः राजकीयः विद्यालयः अस्ति। अत्र पठनेन सह क्रीड़ानामपि सुलभा व्यवस्था अस्ति। एतदेवकारणं यत् अस्माकं विद्यालयस्य सर्वासां कक्षाणां परिणामः शतः प्रतिशतं भवति । क्रीडार्ना प्रतियोगितासु अपि अस्माकं विद्यालयस्य छात्राः बहन् पुरस्कारान् अलभन्त। अस्माकं विद्यालयस्य वार्षिकोत्सेवे मुख्यातिथिः राज्यपालः आसीत्। यदैव मुख्यातिथिः द्वारं सम्प्राप्तः, तदा छात्राः तस्य स्वागतम् आचरन्।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) अस्माकं विद्यालयः कीदृशः विद्यालयः अस्ति ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवे मुख्यातिथिः का आसीत् ?

(iii) गद्यांशं पठित्वा तृतीयांश तुल्यं सारं लिखत । (iv) प्रदत्त गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत।

13अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्। (2023 B)

दक्षिण भारते कन्याकुमारी त्रयाणां सागराणां सङ्गमस्थली वर्तते। समुद्रजले प्रतिबिम्बितं सूर्योदयस्य दृश्यम् अद्भुतम् एव सूर्यस्य क्रमशः अरुणा, पीता, धवला च शोभा। मनांसि बलाद् एव हरित। जलधितटे स्थितैः नारिकेल- कदली-पादपैः परिवृता इव एषा नगरीएकदा स्वामी विवेकानन्दः समुद्रजले स्थितायाम् एकस्यां वृहत्-शिलायाम्1उपविष्टः श्रीणि दिनानि ध्यानमग्नः जातः एतस्याम् एव शिलायाम् अधुना विवेकानन्दकेन्द्रं विकसितम् अस्ति । अत्रआगत्य साधकाः ध्यानं साधनां च कृत्वाजीवनं सफलंकुर्वन्ति ।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) त्रयाणां सागराणं संगम स्थलस्य किं नाम ?

(ii) पूर्ववाक्येन उत्तरत-(क) स्वामी विवेकानन्दः कुत्र त्रीणि दिनानि ध्यानमग्नः जातः ?

(iii) गद्यांशं पठित्वा तृतीयांश तुल्यं सारं लिखत ।(iv) प्रदत्त गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।

14अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा दीयन्ताम् -(2023 C)

प्रतियोगिताप्रधानम् इदं युगम् । जीवने विच्छेदाधारित प्रश्नानाम् उत्तराडियादेयता यतो हि मानवः प्रतिस्पर्धया एव उन्नतिपयम् आरोहति । प्रायः वन विकासाय प्रतियोगितानाम सबनी, उतेषां विकासाय प्रतियोगिताः अनिवार्याः आरोहति। प्रायः ये गुणाः बालकेषु सप्तरुपेण विदयचे, नेवाण निबन्ध लेखन-चित्ररचना-वाद- विवाद कीड़ादीनां प्रतियोगिताः, तदार राजातियांनिवास भागांना विकासः भवति। अतः जीवने सर्वाङ्गीणविकासाय प्रतियोगितासु भागः ग्रहीतव्यः ।

(i) एकपदेन उत्तरत-(क)मानवः कया उन्नतिपथम् आरोहति?**(ii) पूर्ववाक्येन उत्तरत**-(क)आधुनिकेयुगे कस्याः प्रधान्यमअस्ति ?

(iii) प्रदत्त गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।(iv) गद्यांशं पठित्वा तृतीयाशंतुल्यं सारं लिखत ।

15 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्।(2022- 2023)

वाल्मीकिः लौकिक-संस्कृतसाहित्यस्य आदिकविः मन्यते। तस्य रामायणं च आदिकाव्यं मन्यते। रामायणस्य रचनायाः कथा विलक्षणा अस्ति। कथ्यते यत् एकदा वाल्मीकिः तमसातीरे भ्रमन् आसीत्। अकस्मात् तस्य दृष्टिः एकेन व्याधेन शरेण

विध्यमाने क्रोञ्चे अपतत्। एतत् कारुणिकं दृश्यं दृष्टवा सहसा वाल्मीकेः कण्ठात् एषा वाणि निःसृता। "मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः यत्क्रौञ्च-मिथुनादेकमवधीः काममोहितम्"।

(i) एकपदेन उत्तरत- आदिकाव्यं किं मन्यते ?**(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-** वाल्मीकिः कस्य आदिकविः मन्यते ?

(iii) गद्यांशं पठित्वा तृतीयांशतुल्यं सारं लिखत ।(iv) प्रदत्त गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।

16अधोलिखितं अनुच्छेदं पठित्वा उत्तरा यथारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत-(2020A,2024-A)

कालिदासो हि सर्वश्रेष्ठः कविरस्ति ।कालिदासस्य सप्तकृतस्यःसन्ति-द्वे गीति काव्ये, त्रीणि नाटकानि । नाटकेषु अभिज्ञानशाकुन्तलं नाम नाटकं सर्वारिष्कृय सजायाः अस्मिन् नाटके शकुन्तलायाः दुष्यन्तस्य च प्रणय कथा वर्णिता अस्ति। भाव सौष्ठवेन, भाषामाधुर्येण, प्रकृति वर्णनेन, अलंकारकौशलेन, रस परिपाकेन च इदं नाटकम् अतीव रमणीयमस्ति । अत एव कथ्यते-काव्येषु नाटकं रम्यं तत्र रम्या शकुन्तला। कविता कामिनीकान्तः कालिदासः उपमा प्रयोगे विशेषतः निष्णातः अस्ति ।

(i) एकपदेन उत्तरत-(क) सर्वश्रेष्ठः कवि कः अस्ति ?(ख) सर्वोत्कृष्टम् नाटकं किमस्ति?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-? (क) कालिदासस्य कति कृतयः सन्ति ?(ख) अभिज्ञान शाकुन्तले का कथा अस्ति ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क)'कथ्यते' इति पदे धातु-लकार वचनानि निर्दिशत ।(ख)'नाटकं रम्यं' अत्र विशेष्यं किम्?

17अधोलिखितं अनुच्छेद पठित्वा प्रश्नानां उत्तराणि निर्देशानुसारं लिखत-(C-2024)

संस्कृत साहित्ये महाकवि कालिदासः कविकुल गुरुनाम्ना ख्यातः अस्ति। सः बाल्यकाले निरक्षरः आसीत्। परिश्रमेण सः महाकविः अभूत्। कालिदासः सप्त ग्रन्थान् रचितवान् 'मेघदूत्तम्' तत्र सर्वोत्कृष्टम् अस्ति। सः भोजराजस्य राज्ये कविः आसीत । तस्य कविता प्रसाद्गुणमण्डिता रसमयी च आसीत्। संस्कृत साहित्ये कालिदासस्य नाम आदरेण स्मर्यते।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) कालिदासः केन नाम्ना ख्यातः अस्ति? (ख) तस्य उत्कृष्टा रचना का अस्ति?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क)महाकविः कालिदासः कति ग्रन्थान् अरचयत्?

(3) निर्देशानुसारं उत्तरत-(क)'महाकविः कालिदासः' अस्मिन पदे किम्विशेषणमस्ति ?(ख)'तस्य' अस्मिन् पदे का विभक्तिः अस्ति।

18 (1)अधोलिखित-अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तराणि लिखत्- (2021 A)

समागतः वसन्तः। स्वागतं ते ऋतुराजः । त्वमेव कुसुमाकरः । तवागमने भवति पुष्पाणां विकासः सौरभाणां च प्रसारः। अतः तव आगमनं सर्वान् जनान् आनन्दयति, निखिलान् प्राणिनः प्रीणयति चराचरं च रमयति, इदानीं वारिणः अत्यधिकं शैत्यं विलीयते। उल्लासस्य उत्साहस्य च सर्वत्र साम्राज्यं राजते। स्वच्छता एव दृश्यते परितः।

(i) एक पदेन उत्तरत- (क)कस्यागमने पुष्पाणां विकासः भवति? (ख) वसन्तस्य आगमने केषां प्रसारः भवति ?

(ii) पूर्ण वाक्येन उत्तरत -(क)वसन्तागमने किं-किं भवति ?**(iii) निर्देशानुसार उत्तरत (केवल प्रश्न द्वयम्)**

(क) “त्वमेव कुसुमाकरः” इत्यत्र 'त्वम् इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(ख) “उल्लासस्य उत्साहस्य च सर्वत्र साम्राज्यं राजते"।इत्यस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम् ? :

(ग) 'स्वच्छतां' इत्यस्य शब्दस्य विलोम शब्दं लिखत् ।

2अधोलिखितं अनुच्छेदं अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्- (2021 B)

भारते अनेकानि पर्याणि आगच्छन्ति । तेषु दीपावलीः प्राचीनतमं पर्व। अस्मिन दिने सर्वाधिकम् आकर्षकं मनोरञ्जनं भवति स्फोटकानां आस्फोटनम्। विचित्राणि वर्णयुक्तानि आकाशे भूमौ च विविधरूपाणि दर्शयन्ति। जनाः तानि दृष्ट्वा तुष्यन्ति। परन्तु अति सर्वत्रवर्जयेत। रात्रौ आस्फोटकानां शब्दः कर्णौ वधिरीकरोति वायुमण्डलं च दूषयति। पूर्व तु जनसंख्या सीमिता आसीत् । वृक्षाः वायुं शुद्धं कुर्वन्ति स्म । इदानीं जनसंख्या प्रवृद्धा वृक्ष- संख्या क्षीणा विस्फोटकेभ्यः निर्गतः धूमः रुग्णान् पीडयति, नवजात शिशुभ्यःहानिकारः सिध्यति ।

(i) एक पदेन उत्तरत-(क) केषाम् आस्फोटनं सर्वेभ्यः आकर्षकं मनोरञ्जकं च ?(ख) कः पर्वः प्राचीनतमं अस्ति ।

(ii) पूर्ण वाक्येन उत्तरत-(क) स्फोटकानां धूमः कान् पीडयति ?(iii) निर्देशानुसारं उत्तरत (केवलं प्रश्न द्वयम्)

(क) अस्मिन् गद्यांशं उचितं शीर्षकं लिखतु ।(ख)प्रदत्तगद्यांश पठित्वाएकतिहाईसारंलिखत -

(ग) रात्रौआस्फोटकानांशब्दःकेनबाधिरीकरोति-

3अधोलिखितं अनुच्छेद पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् - (2022 C)

"विद्याधनम् सर्वधन प्रधानं" इति प्रयुक्तं तत सत्यं एव। विद्या धनस्य इदं वैशिष्टयं वर्तते यत् सर्वधनं व्ययात क्षयमाप्नोति, पर विद्याधनं व्ययात् सदा वृद्धिमाप्नोति, सञ्चयात् च नाशं आप्नोति । कुबेरस्य अपि कोशः व्ययात् केषुचित दिनेषु एव रिक्तः भविष्यति । परम अहो विद्याधनस्य वैशिष्टयं यत् इदं बार-बारं व्ययात अपि क्षयं न गच्छति ।

(i) **एक पदेन उत्तरत-**(क)किं धनम् सर्वधनं प्रधानम् ?**(ii) पूर्ण वाक्य में उत्तर दें-**(क)कुबेरस्य कोशः कीदृशःभविष्यति ।

(iii) यथा निर्देशम् -(क) प्रदत्त गद्यांशस्य समुचित शीर्षकं लिखत।(ख)गद्यांशस्य तृतीयांश तुल्यं सारं लिखत ।

4अधोलिखितम् अनुच्छेदं अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणिदीयन्ताम् -(2022 A)

एतस्मिन् अन्तरे गुहायाः स्वामी दधिपुच्छः नाम शृगालः समागच्छत्। सः च यावत् पश्यति, तावत् सिंह पद पद्धत्रि गुहायां प्रविष्टा दृश्यते, न च बहिरागता। शृगालः अचिन्तयत "अहो विनष्टोऽस्मि । नूनम् अस्मिन् विले सिंहः अस्ति । तन् किं करवाणि ?" एवं विचिन्त्य दूरस्थः रवं कर्तुमारब्धः "भो बिल ! किम् न स्मरसि, यन्मया त्वया सह समयः कृतोऽस्ति यत् पदाहं बाह्यतः प्रत्यागमिष्यामि तदा त्वं माम् आकारयिष्यसि ।"

(i) एक पदेन उत्तरतः -(क) गुहायाः स्वामीः कः आसीत् ?(ख) शृगालः गुहायां कस्य पद्धतिः अपश्यत् ?

(ii) पूर्ण वाक्येन उत्तरतः(क) शृगालेन विलेन सह कः समयः कृतः ?(ख) गुहायां कः प्रवेशं कृतः ?**(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरतः-**(क)'विनष्टोऽस्मि' इति पदस्य सन्धिविच्छेदं कुरुत। (ख)'आकारयिष्यसि, अत्र कः लकारः प्रयुक्तः ?

5अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् -(2022 A)

भगवान् श्रीकृष्णः वसुदेवस्य पुत्रः आसीत् । बाल्यावस्थायाम् एव आततायी कंसः तं हन्तुम् ऐच्छत। कंसेन अनेकविधं छलं कृतम् । परं कृष्णेन स्वविवेकेन सर्वं निष्फलीकृतम् । कृष्णः कंसं हतवान् । कृष्णः कलावान्, राजनीतिज्ञः, चतुरः, सुन्दरश्च आसीत् । महाभारतयुद्धस्य तेन सञ्चालनं कृतम् । युद्धकाले सः अर्जुनाय गीतायाः उपदेशम् अयच्छत् । सः एव उपदेशः अधुना 'गीता' इति नाम्ना ज्ञायते ।

1. एकपदेन उत्तरत -कृष्णः कस्य पुत्रः आसीत् ?2. पूर्णवाक्येन उत्तरत - भगवान् कृष्णः कं हतवान् ?

3. गद्यांशं पठित्वा तृतीयांश तुल्यं सारं लिखत ।4. प्रदत्त गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।

6अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत - (2022 B)

प्राचीन काले वाल्मीकिः नाम्ना एकः ऋषिः आसीत् । एकदा सः व्याधेन विद्धमेकं क्रौञ्चपक्षिणम् अपश्यत । सहचरस्य वियोगेन क्रौञ्ची व्याकुलाभवत् । सा च उच्चैः अरुदत् । तस्याः रोदनं श्रुत्वा दुःखं च दृष्ट्वा ऋषिः द्रवीभूतः । क्रौञ्ची क्रन्दनात् जातः ऋषेः श्लोकरूपेण तस्य मुखात् निगर्तः ।

(i) एक पदेन उत्तरत -(क) ऋषेः नाम किम् ?(ख) का उच्चैः अरुदत् ?

(ii) पूर्ण वाक्येन उत्तरत- (क) कस्याः रोदनं श्रुत्वा ऋषि द्रवीभूतः ?(ख) व्याधेन विद्वमेकं कं अपश्यत् ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क)"सा उच्चैःअरुदत्" वाक्ये ऽस्मिन् अव्ययपदं किम्(ख)'दृष्ट्वा' इत्यस्मिन् पदेप्रकृति-प्रत्ययपृथकं कुरुत।

7अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत - (2022 B)

जीवने वनश्व अत्यधिक महत्यम् अस्ति। धनेन जीयन निर्वाहः भवति। धनं बिना वयं कथं भोजनम अपि प्राप्तु शक्तुम ? परन्तु यदि लोभेन वयं अन्याः भूत्या अधिकं अधिकं धन प्राप्तुम इच्ाभः, अनुचितसाधनानां प्रयोगं कुर्मः तर्हिः तेन दुःखमेव भविष्यति । तस्य रक्षणे एवं समयः व्यतीतः भवति। कोऽपि तद् हरिष्यति इति चिन्ता प्रतिक्षणं वर्धते। अभिमानः विवेकं नश्यति कृष्ण धनस्य महान् क्लेशः भवति। अतः वयं उचित साधनैः एक धनार्जनं कुर्याम, कस्मै अपि ईर्ष्या न कुर्याम् । त्यागेन एव धनस संरक्षण भवति। त्यागेन एव उपभोगेन च वयम् आनन्दं प्राप् शक्नुम। अन्यस्य धनं प्रति कदापी अस्माभिः लोभः नैव कर्तव्य

(i) अभिमानः कं नश्यति ?**एकपदेन उत्तरत ।** (ii) धनार्जनं कथं करणीयम् ? **पूर्णवाक्येन उत्तरत ।**

(iii) उपरोक्त गद्यांश पठित्वा तृतीयांश रूपेण सा लिख्यन्ताम् ।(iv) प्रदत्त गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।

8अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा तदाधारित प्रश्नानां उत्तराणि लिखत-(2020A)

विद्या धनं सर्वश्रेष्ठं धनं अस्ति। यतः विद्यां चौराः न चोरयन्ति, राजा न हरति, भ्रातरः न विभजन्ति । इदं विद्याधनं व्ययकृते वर्धत एव। अत एव विद्याधनं सर्वधनं प्रधानमस्ति। विद्यया एव मनुष्यः धर्मार्थौ कर्त्तव्या-कर्त्तव्यं च जानाति। विद्वान धर्म आचरति, अत एव सुखी भवति। मूर्खः कर्त्तव्य ज्ञान रहितः जनः पशुवत् आचरति। विद्यया कदाचिदपि हानि न भवति। इयं विद्या यचा-यथा परेभ्यः दीयते तथा वर्धते। विद्यायां बहवो दुर्लभाः गुणाः सन्ति। इदं विश्वं विद्यायाः बलेन निर्मितम्। अन्यत्

रत्नादि धनं सर्वत्र प्राप्यते परं विद्यायाः प्राप्तिः भगवत कृपया भवति। विशेषतः गुरुशुश्रुषा एव विद्या प्राप्तेः हेतुः अस्ति। विद्यायाः द्वै रूपे स्तः-शस्त्र-विद्या शास्त्र विद्या च। विद्युच्छक्तिः, तस्या अनेके प्रयोगाः। रेडियो विमानानि विद्यायाः एव परिणामाः सन्ति ।इदानी जनाः विद्यायाः बलेन आकाशमण्डलं गन्तुम यतन्ते। पातालदष्ट चेष्टन्ते। परं श्रेष्ठा विद्या सा एव कथ्यते या जनविमुक्तये भवति।

एक पदेन उत्तरत-(i) विद्या कीदृशं धनम् अस्ति ?(ii) ज्ञान रहितः जनः कथं आचरति ?

पूर्ण वाक्येन उत्तरत-(iii) विद्यायाः के के गुणाः सन्ति ?(iv) निकृष्टा इत्यर्थे अत्र किं विलोम पदं प्रयुक्तम् ?

(v) जगत् इत्यर्थे अत्र किं पर्याय पदं प्रयुक्तम् ?(vi) हरति इति पदे कः धातु कः लकारः च प्रयुक्तः ?

9अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित प्रश्ननानामुत्तराणि लिखत-(2020B)

श्रीमद्भगवद्गीता सर्वेषां उपनिषदानाम् सारभागं प्रस्तौति। गीता निष्काम कर्मवादस्य ग्रन्थः अस्ति। गीतायाः आत्मनः नित्यता, अमरता, अजरताच प्रतिपादिता। यथा मनुष्यः जीर्णानि वस्त्राणि विहाय नवानि वस्त्राणि गृहणाति तथैव आत्मा जीर्ण शरीर विहाय नवीनं शरीरं प्राप्नोति । प्रत्येकः मानवः स्वकर्मणा फलम् अवश्यमेव प्राप्नोति । अतः स्वकर्तव्यपालनमेव परमं कर्तव्यम्। अनासक्त भावेन एवं कार्य करणं गीतायाः परमोपदेशः। ज्ञानं हि परमं पवित्रं वस्तुः। श्रद्धावान् च लभते ज्ञानम्।

(अ) एकपदेन उत्तरतः -(क) ज्ञानं कः लभते ? (ख) गीता कस्य विषयस्य ग्रन्थः अस्ति?

(ब) पूण वाक्येन उत्तरतः -(ग) श्रीमद्भगवद्गीता केषां सारगर्भ प्रस्तौति ?(घ) गीतायाः परमोपदेशः कः अस्ति ?

(ङ) "जीर्णानि वस्त्राणि"अत्र विशेषण पदंकिम् ?(च)'लभते ज्ञानं' अत्र क्रियापदं किम् ?(ज) अस्य गद्यस्यसमुचितं शीर्षकंलिखत ।

10 अधोलिखितम् अनुच्छेदं अधिकृतस्य निर्देशित प्रश्ननानामुत्तराणि दीयन्ताम् - (2020C)

श्री जवाहर लाल नेहरूः महापुरुषः आसीत्। सः देशभक्तः जननायकः च आसीत्। सः बाल्ये उच्चशिक्षायै आंग्लदेशम् अगच्छत्। तत्र सः विधिशास्त्रम् अपठत्। सः भारते आगम्य देशस्य सेवायां संलग्नः अभवत्। सः गान्धि महोदयेन चालिते सत्याग्रहे सम्मिलितः अभवत्। सः सर्वान जनान् अबोधयत, येन जनाः स्वतन्त्रतायाः प्राप्तये यलम् कुर्वन्तु। जनाः भारतस्य स्वतन्त्रतायै उद्यताः अभवन् सः सर्वम् सुखम् अत्यजत्। सः बहुबारम् कारागारं अगच्छत् ।

(i) एक पदेन उत्तरतः-(क) श्री जवाहर लालः कः आसीत् ?(ख) श्री जवाहर लालः कतिवारम् कारागारं अगच्छत् ?

(ii) पूर्ण वाक्येन उत्तरतः-(ग) श्री जवाहर लालः भारते आगम्य देशाय किम् अकरोत् ?

(iii) निर्देशानुसार उत्तरतः-(घ) 'सः' इति सर्वनाम पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?(ङ) 'भारते' इसमें कौन-सी विभक्ति है?

11. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित प्रश्ननानामुत्तराणि दीयन्ताम् । (2020C)

पिपासया पीड़ितः एकः काकः इतस्ततः भ्रमतिस्म। अन्ते सः एकस्मिन् स्थाने एकं घर्ट अपश्यत्। घर्ट दृष्टवा सः प्रसन्नः भूत्वा तस्य समीपे गतवान्। परं घटस्थितं जलं अति न्यूनम् आसीत्। अतः सः जलं पातुं समर्थः न अभवत्। यत्र ध्येयः निश्चितः तत्र कोऽपि बाधा न भवति। इति मत्वा सः कमपि उपायं अचिन्तयत्। घटस्य समीपे स्थितानि पाषाणखण्डानि उत्थापयित्वा सः घंटे अक्षिपत्। तस्य प्रयत्ने घटस्य जलम् उपरि आगच्छत्।सः शीतलं जलं पीत्वा सुखम् अन्वभवत् प्रसन्नः भूत्वा उदपतत् च।

एक पदेनं उत्तरत। i) ऊपरोक्त गद्यांश पठित्वा तृतीयांश रूपेण सारं लिख्यन्ताम्। (ii) घटे कीदृशं जलम् आसीत् ?

पूर्ण वाक्येन उत्तरतः । (iii) काकः केन कारणेन घटस्य जलं पातुं समर्थ न अभवत् ?

(iv) ऊपर लिखे गद्यांश का शीर्षक लिखें।

खण्डः - 'ग' (रचनात्मकं कार्यम्)

प्रश्न 19.(1)मञ्जूषा में दिए गए शब्दों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करते हुए प्रधानाचार्य को विद्यालय में प्रवेश की स्वीकृति हेतु प्रार्थना-पत्र लिखिए - (25A2021A,2022 C)

सविनयम्, दूरे, सधन्यवादः मान्यवर, गृहे, प्रदाय, प्रधानाचार्यमहोदयाः, दशमकक्षायाम्, विद्यालये, आज्ञाकारी

सेवायाम्

श्रीमन्तः (1)........

राजकीय वरिष्ठ माध्यमिक विद्यालय

(2) ....

(3) .... निवेदनम्इदम्अस्तियत्अहम् (4)........ 95%अंकान्प्राप्यउत्तीर्णजातः।अस्माभिःस्वनूतने

(5).....हयःएवप्रवेशःकृतः।ममगृहंपूर्वविद्यालयातपञ्चदशकोशपर्यन्तं(6).....अस्तिअहम्विज्ञानक्षेत्रे
भवताम् (7)........प्रवेष्टुम्इच्छामि।कृपयामह्यम्स्वीकृती(8) ......अनुगृहणन्तु।
(9)..........भवताम (10).........शिष्यः

(2)मञ्जूषा में दिए गए शब्दों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करते हुए प्राचार्य महोदय को निःशुल्कता प्राप्त करने हेतु पत्र लिखिए। **(25B 2022 B**2015-B) (2019-C) (2020-C)(2023-B)

प्रधानाचार्यः, आज्ञाकारी, पितृहीनः, निराश्रय, अर्थाभावात्, शक्नोमि, अहम्, अनुग्रहीष्यति, अस्मिन्, मदीयाम्

सेवायाम्
श्रीमन्तः (1) .....महोदयाः,
राजकीयः वरिष्ठमाध्यमिकः विद्यालयः,
महोदयः,
सविनयं निवेदयामि यत् अहम् (ii)....विद्यालये दशम कक्षायां पठामि । (iii).... . अहं विद्यालयस्य शिक्षाशुल्कं दातुं न (iv)......। (v)...........अहं (vi)............ अस्मि। अतएव अहं शिक्षाशुल्कं दातुं न शक्नोमि (vii).........विश्वस्तः अस्मि यत् भवान्(viii) ...... स्थितिं विचार्य निःशुल्कतया माम्। (ix)........भवतः(x).... शिष्यः
क० ख०ग०

3. भञ्जूषातः पदानि चित्वा भ्रातुः विवाहे सम्मिलितुं प्रधानाचार्य प्रार्थनापत्रं लिखत।(25C)

महोदयः, निवेदनम्, गमिष्यति, कृपया, मम, अनुगृहणन्तु, विद्यालयः, आगन्तुम्, भविष्यति, सेवायाम्

(i)...................
प्रधानाचार्यः (ii)..................
राजकीय वरिष्ठ माध्यमिक (iii)................
श्रीमन्तः।
सविनयं (iv)....................अस्ति यत् (v).................. भ्रातुः विवाहसंस्कारः अप्रैलमासस्यअष्टदिनाङ्के (vi).........। वरयात्रा सोलनम्(vii)............। तस्मादेव कारणात् अहं तस्मिन्दिने विद्यालयं (viii)........... न शक्नोमि (ix).......... मह्यं दिनद्वयस्य अवकाशं दत्त्वा भवन्तः (x).................सधन्यवादः
भवतः आज्ञाकारी शिष्यःक.ख.ग.।

4मञ्जूषातः पदानि विचित्य रिक्तस्थानानि पूरयित्वा स्व-अनुजस्य कृते पत्रं लिखत। **(2022-23)**

पित्रोः, त्वम्, पत्रम्, संस्कृतविषयस्य, अनुज, आशिषः, सिध्यन्ति, शोभनः, तव, प्राप्ताः

प्रिय (1) .... रमेश।
सस्नेहं (ii)............
ह्यअहम्तव (iii) प्राप्तवान्।
(iv) परीक्षापरिणामः (v) सखेदंमयापठितम्। (vii) अस्ति, परंसंस्कृतविषयेभवतान्यूनाअंकाः (vi) माअभ्यासं कुरु, संस्कृताध्यापकंचपुरुप्रतिदिनंप्रात-कालेउत्थाय (viii) पुनःप्रश्नान्पृच्छ।अभ्यासेनएवसर्वाणिकार्याणि
(ix) ....(x)........चरणयोःसादरंप्रणामः।

5मंजूषामधिकृत्य अधोलिखत पत्रं पूर्यताम **(2020A)**

गृहेषु, लिखामि, स्फोटानाम्, खादितानि, दीपमाला, देयम्, मया, प्रकाशस्य, सप्रेम, प्रियमित्र

परीक्षा भवनम्(1) ....सुरेश,
(ii).... नमो नमः ।

अहम् अद्य दीपमाला विषये (iii) .....। मित्र ! कुटुम्ब मध्ये स्थित्वा (iv) ..... सहर्ष दीपमाला मानिता। अस्माकं गृहस्य अन्तः बहिश्च (v)....पुञ्ज एव उद्गतः आसीत्। वीथी मध्ये बहुविधानाम् (vi)......विस्फोटनम् महत् कौतुहलम् अजनयत। विविधानि मिष्ठान्नानि स्वयमपि अस्माभिः (vii) ....वत्सलानाम् मित्राणाम् (vii)...... च परिवेष्टतानि। मन्ये भवताऽपि ससमारोहं (ix)..परिजनैः सह मानिता भवेत्। पत्रोत्तरं (x).....।भवतः मित्रम्नामः

6आज्ञाकारी जिनमञ्जूषा में दिए गए शब्दों को चुनकर किन स्थानों की पूर्ति करते हुए प्राचार्य के प्रति शुल्क दण्ड क्षमा करवाने के लिए पत्र -(2015-17)

पञ्चाशतरूप्यकशुल्कदण्डेन, निकटे, नूतनपरिधानात, प्रमादी, प्रत्यभिज्ञानपत्रम्, दिवसे, निरस्तम्, सुरेशः, पाठशालायाः, शिष्यः

प्रधानाचार्य महोदयः
डी०ए०वी० विद्यालयः,
श्री प्राचार्यमहोदय ।
निवेदनम् इदं यत् गते (1).......पदा अहं विद्यालयं प्राप्तः तदा मम (2).......अकस्मादेव प्रत्यभिज्ञान पत्रं नासीत्। ततोऽहं (3).......शरीर शिक्षा प्रमुखेन निगृहीतुः ।भवता च तदवलम्ब्य अहम्(4).....दंडितः।मम पाशर्वे सदैव(5)........गुटिकायां तिष्ठति स्म। परम हाः (6)....तत् गृहे एव विस्मृतम्।नाहं स्वभावेन(7)......तेन प्रथमोऽयं मम दोषः क्षन्तव्यः शुल्कदंडमंच (8) ....करणीयम् इति मे निवेदनम्।
भवतः आज्ञाकारी (9)........... (10)..........

7मञ्जूषा में दिए गए शब्दों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करते हुए प्राचार्य महोदय को निःशुल्कता प्राप्त करने हेतु पत्र लिखिए। **(2022 B**2015-B) (2019-C) (2020-C)(2023-B)

प्रधानाचार्यः, आज्ञाकारी, पितृहीनः, निराश्रय, अर्थाभावात्, शक्नोमि, अहम्, अनुग्रहीष्यति, अस्मिन्, मदीयाम्

सेवायाम्
श्रीमन्तः (1) …..महोदयाः,
राजकीयः वरिष्ठमाध्यमिकः विद्यालयः,
महोदयः,
सविनयं निवेदयामि यत् अहम् (ii)….विद्यालये दशम कक्षायां पठामि । (iii)…. . अहं विद्यालयस्य शिक्षाशुल्कं दातुं न (iv)……। (v)...........अहं (vi)............. अस्मि। अतएव अहं शिक्षाशुल्कं दातुं न शक्नोमि (vii).........विश्वस्तः अस्मि यत् भवान्(viii) ……स्थितिं विचार्य निःशुल्कतया माम्। (ix)……..भवतः(x).... शिष्यः

8मञ्जूषा में दिएगए शब्दों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करते हुए, मित्र के प्रति जन्मदिवसविषयक पत्र(2016 A,2018 B)

शुभकामना, आनन्दम्, नमस्कारः, दृष्ट्वा, विहाय, जन्मदिवसोत्सवस्य, परस्परम्, मानितः, तथापि, प्रियमित्र

(1)… …..ललित।
सस्नेहं(2).............
यद्यपि वार्षिकपरीक्षायां व्यस्ततया भवता मम (3) ....आनन्दः न लब्धः(4)...........आशासे यत् तस्य वर्णनं पठित्वा भवान् कमपि(5).......... अवश्यमेव लप्स्यते। केककृन्तनस्य आधुनिकरीतिं (6)........भारतीयसरणिम् अनुसृत्य अयमुत्सवः(7)......।पुरोहित-महोदयेन आशीर्वचसाममोपरि सर्वेषां आगन्तुकानां पक्षतः (8).....प्रदत्ता।तदनन्तरं

हास्यरसपूर्णम् एकलाभिनयम् .(9).....सर्वे आनन्दं अन्वभवन्। इत्यलम्। विस्तरेण तुमिलित्वा बोधयिष्यामि इति। यज्ञहोमादिकस्य ।

भवदीयं मित्रम्

सन्दीपः ।

9मञ्जूषा में दिए गए शब्दों को चुनकर रिक्तस्थानों की पूर्ति करते हुए प्रधानाचार्य जी को रुग्णावकाश हेतुप्रार्थना पत्र लिखिए-(2013-C, 2016-B, 2017-C(2023-A,2021 B,2022 A)

दत्त्वा, विद्यालयः, ज्वरपीडितः, आगन्तुम्, सेवायाम्, श्रीमान्, आज्ञाकारी, सविनयम्, दिनत्रयस्य, सधन्यवादः

(1) ....

(2)................प्रधानाचार्यःमहोदयः,

राजकीयःउच्च(3)..........

मान्याः,

(4)............. निवेदयामि। अहम्(5)............... अस्मि। अतःअहम्विद्यालयं(6) .... शक्नोमि। कृपयामह्यम्(7)................अवकाशम(8).............. उपकुर्वन्तु।(9)..............।

(10)............. शिष्यः,

10 मंजूषामेंदिएगएशब्दोंकोचुनकररिक्तस्थानो कीपूर्तिकरतेहुएप्रधानाचार्यकोभीकेविवाहमेंसम्मिलितहोनेकेलिएअवकाशहेतुप्रार्थनापात्रलिखिए -(2020-A,2023 A)

मम, सम्पन्नः, सविनायम,अवकाशं,सधन्यवादः, अहम्उपकुर्वन्तु,प्रधानाचार्यः, शिष्यः, विद्यालयः

सेवायाम,

श्रीमन्तः(1).................. महोदयः,

राजकीयः व,मा,(2).............,

श्रीमन्तः,

(iii).... निवेदयामि यत् (iv)..............भ्रातुः विवाहः 18-3-20... दिनाङ्के शिमलानगरे (v)... भविष्यति । अतः (vi)..............दिनत्रयस्य (vii)............भवन्तः । (ix)..............प्रार्थये आशासे अवकाशं स्वीकृत्य (viii)...... भवन्तः ।(9)...............भवताम् (10)........अनुक्रमांक अ.ब.स

11मञ्जूषातः पदानि विचित्य रिक्तस्थानानि पूरयित्वा स्व अनुजस्य कृते पत्रं लिखत-(2020 A)

आसीः, सम्मानजनकं, एव, भ्रातः, प्राप्तम्, पितरौ, पठित्वा, कथयामि, अद्य, परीक्षा।

परीक्षा भवनम्

प्रिय (i).............रमेशः।

सस्नेहं नमस्कारं (ii)............

मया (iii) ....तव पत्रं (iv) .... । पत्रं (v)............महद् दुःखम् जातम्। परीक्षाकाले त्वम् ज्वरग्रस्तः (vi)............रुगणः सन् अपि त्वया(vii).............दत्ता। परीक्षायां (viii).............स्थानमपि प्राप्तम् एतत् तंव परिश्रमस्य (ix) फलम् अहं त्वयि अनुभवामि (x) प्रति मम प्रणामाः।

भवतः अग्रजः

रामः

12 मञ्जूषातः पदानि विचित्य रिक्तस्थानानि पूरयित्वा विद्यालये वार्षिक पुरस्कार वितरण समारोहस्य वर्णनं मित्रं प्रतिं पत्र लिखत- (2024 C,2023C,2020B)

मम, अस्माकं, मनोज, ध्वजाः, सस्नेह, विद्यालये, नमस्ते, परितोषिकान्, वार्षिकोत्सवः, मुख्यातिथिः।

प्रिय मित्र(i)............।छात्रावासतः

(ii)..............।

अत्र कुशलं तत्र समीहे। अहं स्व विद्यालयस्य (iii)...............वर्णयामि। मासपूर्वमेव (iv)........अवसरे सर्वे अध्यापकाः छात्राः च व्यस्ताः आसन्। उत्त्सवस्यअवसरे (v)..........विद्यालयः नववधूः इव भूषितः आसीत्। इतस्ततः मार्गेषु विविधाः वर्णाः (vi) ....दोधूयन्तै स्म। शिक्षानिदेशकः कार्यक्रमस्य (vii) ....आसीत्। सः कार्यक्रमं अतीव प्राशसत्। योग्येभ्यः छात्रेभ्यः च (viii)............अयच्छत्। गृहे सर्वेभ्यः।(ix)................प्रणामाः(X)............. भवतमित्रं

13मञ्जूषातः उचित पदानि चित्वा प्रधानाचार्य निःशुल्कतां प्राप्तुं प्रार्थना-पत्रलिखत - (2022 B)

अनुग्रहीष्यति, स्थितिं, शिष्यः, विद्यालये, शक्नोमि, अर्थाभावात्, विद्यालयः, अनाथः, सेवायाम्, श्रीमन्तः

(1).............

(2)............प्रधानाचार्यः महोदयः,

राजकीय वरिष्ठ माध्यमिक(3)...............

अ.ब.स.

विषयः - निशुल्कतां प्राप्तुं प्रार्थना-पत्रम्

महोदय,

सविनयं निवेदयामि यत् अहं अस्मिन्(4)........... दशमकक्षायां पठामि ।(5)............ अहंविद्यालयस्य शिक्षा शुल्कं दातुं न शक्नोमि । पितृहीनः अहं ....अस्मि । अतएव अहं शिक्षाशुल्कं दातुं न -............ । अहं विश्वस्तः अस्मि यत् भवान् मदीयां विचार्य निःशुल्कतया माम् ---.....।धन्यवादः ।

भवताम् आज्ञाकारी

क, ख, ग

प्रश्न20. अधोलिखितेषु विषयेषु एकं विषयं अधिकृत्य संस्कृत भाषायां निबन्धं लिखत- 5

(1) मम मित्रम्,स्वतंत्रतादिवस, उद्यानम**(25C)**विजया दशमी,मम विद्यालय,मम मित्रम् **(25B**
अस्माकं प्रदेशः,मम प्रिय अध्यापकः ,दीपावली**(25A**

(2)वसंतऋतु(3) अस्माकं प्रदेशः/हिमाचल प्रदेश (2018B,)

(4) दीपावली (2014A,15B,16C,17A,18A,19,A,20A (5)पर्यावरण (2018A&b&C,19B,20B,22-23,23B,24A,2020B)

(6) विजया दशमी(2016A,17C,18A,20B,23A,2020B,2020C(7)मम प्रिय अध्यापकः (2019B,20B,2018A&C,20A,)

(8) मम विद्यालय (2016B&C,17C,18A,22B,23B&C)(9) स्वतंत्रतादिवस (2010C, 2020C)

(10)ममप्रिय:नेता(2019C,2023C)(11) ममजननी(2015A,17C,2018C) (12) ममउद्यानं (2008c)(13) देव भाषा संस्कृतं(2020A)(14) मम प्रियकविः(2020A)

खण्डः - 'घ' (अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्)

प्रश्न21.अधोलिखित-वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं लिखत।2025A

(क) रामः कन्दुकम् **आ+नी+ल्यप्** क्रीडति ।(ख) सः पुस्तकं **दत्त्वा** क्रीडति ।

(ग) **लिख +शतृ** बालकः पठति।(घ) बालकः **हसितवान्।**

(ङ) कालिदासः **कीर्ति+ मतुप्** आसीत् ।

अधोलिखित-वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौसंयोज्यविभज्य वा उचितम् उत्तरं लिखत।2025B

(क) शिमला**दृश + अनीयर्** स्थलम् अस्ति।(ख) मन्दिरे **धर्म + ठक्** उत्सवः भवति ।

(ग) ते **मोदमानाः** गायन्ति।(घ) बालकः क्रीड़ + शतु खादति ।

(ङ) तस्य भार्या **<u>बुद्धिमती</u>** अस्ति।

अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं लिखत।2025C

(क) सः पत्र **<u>लिख + शतृ</u>** हसति।(ख) बालकैः पुस्तकं **<u>पठ् + तव्यत्</u>** ।

(ग) नृपेण प्रजाः **<u>पालनीयाः</u>**।(घ) **<u>अध्यापिका</u>** पाठं पाठयति।

(ङ) सः समाचारपत्रं **<u>पठित्वा</u>** हसति ।

(क) कृदन्तप्रत्यय

(1) क्तः(पीतः21A,(2) क्त्वा(खादित्वा24A,पठित्वा21A&21B(3) तुमुन(खादितुम22A, गन्तुम22A,पठितुम,

(2) क्त्वतु(3)तव्यत (कर्तव्यः2020A,21B,पातव्यं21C, पातव्य22C,ल्यप(प्रणम्य22A,प्रहृत्य22B,

(3) अनीयर(पठनीय24A&&22B,पालनीय21B,त्यजनीय21B,दर्शनीय21C,पालनीय21C,20B)

(ख)तद्धितप्रत्यय

(1) मतुप(बुद्धिमानः24C&21A&22Bश्रद्धावान24A&23B श्रद्धा+मतुप2023A,रूपवति2023C,

(2) ठक(वैदिकः20C, 24C, धार्मिकः24A&23B,नगर+ठक2020B)त्व (महत्त्वं21C,बन्धु+त्व20C

(3) तल (निर्धनता24C, रमणीयता2023A,क्रूरता 2023B, क्रूरता21C,

(4) इन (लोभी 2024C,फलिनो20A&C,2023 B,धनिनः23C,गच्छन21C,सुखिनः20C,

(ग) स्त्रीप्रत्यय

(1) टाप (बालिका 2024C,गायिका 2023A&21A,चंचला2023 A,बाला23C,सेविका 20A&23C

(2) ड़ीप (नदी24A & 2023A, साध्वी23C,विद्वस+ ड़ीप =
विदूषी,रूपवत+ड़ीप=रूपवती20B,श्रीमती2020C)शानच(विद+शानच2020, मृ + शानच,

(3) शतृ (पठन+शतृ=पठन2023B&21A&22Aलिखन21B,20B,क्रीडन21B,गच्छन20A,2B&22C,हसन22C
सुख+इन)

(4) क्तः(पीतः21A,(2) क्त्वा(खादित्वा24A,पठित्वा21A&21B(3) तुमुन(खादितुम22A, गन्तुम22A,पठितुम,

(5) क्त्वतु(3)तव्यत (कर्तव्यः2020A,21B,पातव्यं21C, पातव्य22C,ल्यप(प्रणम्य22A,प्रहृत्य22B,

(6) अनीयर(पठनीय24A&&22B,पालनीय21B,त्यजनीय21B,दर्शनीय21C,पालनीय21C,20B)

(ख)तद्धितप्रत्यय

(5) मतुप(बुद्धिमानः24C&21A&22Bश्रद्धावान24A&23B श्रद्धा+मतुप2023A,रूपवति2023C,

(6) ठक(वैदिकः20C, 24C, धार्मिकः24A&23B,नगर+ठक2020B)त्व (महत्त्वं21C,बन्धु+त्व20C

(7) तल (निर्धनता24C, रमणीयता2023A,क्रूरता 2023B, क्रूरता21C,

(8) इन (लोभी 2024C,फलिनो20A&C,2023 B,धनिनः23C,गच्छन21C,सुखिनः20C,

(ग) स्त्रीप्रत्यय

(4) टाप (बालिका 2024C,गायिका 2023A&21A,चंचला2023 A,बाला23C,सेविका 20A&23C

(5) ड़ीप (नदी24A & 2023A, साध्वी23C,विद्वस+ ड़ीप =
विदूषी,रूपवत+ड़ीप=रूपवती20B,श्रीमती2020C)शानच(विद+शानच2020, मृ + शानच,

(6) शतृ (पठन+शतृ=पठन2023B&21A&22Aलिखन21B,20B,क्रीडन21B,गच्छन20A,2B&22C,हसन22C
सुख+इन

प्रश्न 22. यथानिर्दिष्टमसमयम संस्कृत भाषायाम लिखत -

1. 5:00, 8:15, 10:30 **(2025A)**11:00, 02:30, 06:45 **(2025 B)** 03:45, 09:15, 04:00 **(2025C)**
2. 8:00 (2021 A, 2022 B, 2022 C,08:30 (2021C,08:45 (2021 A,
3. 1:15 (2024A9:45 (2024A,21 C2:30 (2024C,,21C,

4. 1:15 (2021 B01:45 (2022 B,3:00 (2024A,2020C03:15 (2021 A,
5. 4:15 (2024A 11:00 (2021 C, 2022 C 12:00 (2021 B,
6. 01:45 (2021 A,,12:30 (2021 C,
7. 12:45 (2021 A,2021 B,(2020C 5:00 (2021 A,10:30 (2021 A,22B,
8. 03:45 (2024C, 07:15 (2024C,04:00 (2024C,06:45 (2024C,)
9. 09:15 (2021 B,06:30 (2021 B, 2022 A,06:15 (2020A, (2020C06:30 (2022 A,
10. 08:15 (2022 A10:45 (2022 A 09:30 (2022 B, 2020A
11. 06:45 (2022 C 07:15 (2022 C,2:00 (2020A11:45(2020A11:30 (2020C

प्रश्न 23. (सन्धि / सन्धि-विच्छेद) .अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदस्य सन्धिपदं सन्धि-विच्छेदपदं वा प्रदत-विकल्पेश्यः चिनुत ।

1. संचित, मनोरथः, प्रकृतिः+एव, अन्यः+अपि, (2025A)
2. जगदीशः, सत+जनः, सु+आगतम, यद्यपि(2025B)
3. वाक्+ईशः, परोपकारः, नमः+ते, कवीन्द्रः(2025C)
4. विद्यालयः, रमेशः, नमः+कारः, तदा+एव, नायकः(2021 A)
5. सु+ आगतम, जगत+ईशः, पुस्तकालयः, नमस्ते, इत्त्यादि(2021B)
6. नरेशः, परीक्षा, स्वागत, राजा+ ऋषि, सूर्य+ उदयः, मनोरथः (2021C)
7. रमेशः,सदा+एव,पुस्तकालयं,सज्जनाः (2023 A)
8. हिमालयः,नर +ईशः,हितोपदेशः ,सूर्योदयः,पावाकः (2023 B)
9. पावकः, विद्या+अर्थी,गिरीशः,शिव+आलयः, (2023 C)
10. विद्यार्थी, पठाम्यहम, हितोपदेशः, तथापि,स्वागतम (2024C)
11. जानाम्यहम,स्वागतम, नरोत्तमः, भो +अनम्, कोऽर्थ (2024A)
12. मातृ+आदेशः धनम्+च,स्वागतम,बालास्तत्र,रमा +ईशः,जगत+शत्रुः
13. विद्यार्थी,मायूरॉयपि,ने + अति,पठाम्यहम,तथापिजानाम्यहम
14. मनः+ रथः, सूर्योद्यः, पुरूस्कारः, राजा+ ऋषि(2020A)
15. नर+ ईशः,परीक्षा, जगत+नाथः, सु+ आगत(2020B)
16. यदि+अपि, रमेशः, यशोदा, महा+ऋषि (2020C)

प्रश्न 24 अधोलिखत - वाक्येषु त्रयाणाम वाक्यानाम वाच्यस्य नियमानुगुणं समुचितं वाच्यापरिवर्तनंकुरुत -

(क)सःरोटिकाम खादति । (ख) अहम् कार्यं करोमि । (2025A)
(ग) छात्रेण ग्रन्थः पठ्यते । (घ) गायकेन गीतः गीयते ।
(क)दिनेशः दुग्धं पिबति । (ख) अहम् ग्रामं गच्छामि। (2025 B)
(ग) मया कविता पठ्यते। (घ) तेन हस्यते ।
(क) देवं वनं गच्छति। (ख) त्वं कुत्र गच्छसि। (2025C)
(ग) तयाधाव्यते। (घ) रामेण पत्रं लिख्यते ।
(क) सः पठति। (ख) तेन गम्यते । (2023A)
(ग) बालकः दुग्धं पिबति।
(क)मोहनः पुस्तकं पठति । (ख)त्वं किम करोषि । (2023B)
(ग) सः तिष्ठति । (घ) अहम् पत्रं लिखामि ।
(क) रमा भोजनंखादति। (ख) अहम् तिष्ठामि ।(2023C)

(ग) मया पठ्यते ।   (घ) सः गच्छति।

1. लता पाठं पठति ।   2. कृष्णः लेखम लिखति।   3 देवः वनं गच्छति।

4. रमापाठशालाम गच्छति।   5.त्वं रामायणं पठसि।   6. अहम् त्वं कथयामि ।

7. सः माम कथयति।   8. वत्सः दुग्धं पिबति।   9. हर्षः खगः पश्यति ।

प्रश्न 25.यथानिर्दिष्टमधातुनामशब्दानाम समुचितपदम्परिचयमप्रदत्तविकल्पेभ्यचिनुत

1. माम, रामः, कस्मात, पास्यति, लिखानि, अतिष्ठत(2025A)
2. हरये, मया, ताः, पठसि, अभवत, गच्छसि   (2025B)
3. लतया, युष्माभिः, तस्मिन्, पठिष्यति, पश्यन्तु,   अगच्छन(2025C)
4. हस, 2 पठ, (पठन्तु 24A,पठसि 24C,अपठत22A&22Cपठति22B,अपठम22B,
5. भू(भवानि22B,24C,भवसि22A,भवतु22C 3 गम, (गच्छामि 24A, गच्छावः22B,गमिष्यति2020C
6. स्था, दृश, (पश्यामः24Aवद, लिख (लिखति2020Aचल,नम,(नमति2020A)
7. धाव, (अधावताम24C,धावसि2020B,लिख,चर(चरन्तु22Aपा/पिब(पिबामि22A,
8. पिबति22C,पास्यति2020Bकृ(करोति22C,चुर(चोरयाणि22Cदा(यच्छति2020C
9. राम, (रामेण23A&2020C,रामाः23B,रामैः 23C,रामस्य2020A,रामात2020B
10. बालक, (बालकः23A,कृष्णः(कृष्णम22B,नगर (नगरस्य22B,गंगा(गंगयाम23A,हरी(हरौ23B,
11. ग्राम(ग्रामात23Bबालक (बालकाय23Bनर(नरेण23C,अस्मद(मयि23C,मया2020Bवृक्षः(वृक्षेषु2020A,
12. युष्मद(त्वत202Aकवि(कवौ2020Cलता(लतायै2020Cतद(तस्मै2020B

प्रश्न 26.लिङ्गाधारित-सङ्ख्या-वाचक-पदानां चयनम् (एकतः दश-पर्यन्तम्)(बहुविकल्पात्मकाः प्रश्नाः)

1.(क) तस्य...........भ्रातरौस्तः ।(2025-A)

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

(ख) मम हस्ते ....पुस्तकानि सन्ति।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्रीन्।

(ग)............ पुरुषार्थाः सन्ति ।

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्राः(4) चतस्रः।

(घ)..........माला अस्ति ।

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) ऐके।

2. अधोलिखित-वाक्येषु लिङ्गाधारित-सङ्ख्या-वाचक पदानि प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चिनुत ।

(क) सः......गजः अस्ति ।(2025-B)

(1) एकम्(2) एकः(3) एका(4) एकाः।

(ख) वृक्षे............आम्राणि सन्ति।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्रीन्।

(ग) शिवस्य..........नेत्राणि सन्ति ।

(1) चत्वारि(2) चत्वारः(3) चतस्रः(4) चत्वारे।

(घ) उद्याने..........बालिके भ्रमतः।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

2. अधोलिखित-वाक्येषु लिङ्गाधारित-सङ्ख्या-वाचक पदानि प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चिनुत ।

(क) वृक्षात......फलंपतति ।(2025-C)

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) ऐके।

(ख)...........बालकौ पठतः ।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

(ग)दशरथस्य......... पुत्राः आसन ।

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्राः(4) चतस्रः।

(घ) उद्याने......बालिकाःक्रीडन्ति ।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्रीन्।

2. अधोलिखित-वाक्येषु लिङ्गाधारित-सङ्ख्या-वाचक पदानि प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चिनुत ।

1.(क) शिवस्य ....नेत्राणि सन्ति।(2023-A)

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्रीन्।

(ख) तत्र........... फलं अस्ति।

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) ऐके।

(ग)मम विद्यालये........अध्यापिकाः सन्ति।

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्राः(4) चतस्रः।

(घ) हस्ते अंगुष्ठेन सह......अंगुल्यः भवन्ति।

(1) पंच(2) पञ्चवाः(3) पञ्चवानि(4) पञ्चानि।

2. अधोलिखित-वाक्येषु लिङ्गाधारित-सङ्ख्या-वाचक पदानि प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चिनुत ।

(क) गणेशस्य.......दन्तः अस्ति।(2023-B)

(1) एकम्(2) एकः(3) एका(4) एकाः।

(ख) अस्माकं विद्यालये मुख्याध्यापकः अस्ति।

(1) एका(2) एकम्(3) एकः(4) एके।

(ग) दशरथस्य.......... पुत्राः आसन्।

(1) चत्वारि(2) चत्वारः(3) चतस्रः(4) चत्वारे।

3. अधोलिखित वाक्येषु लिङ्गाधारित-सङ्ख्या-वाचक पदानि प्रदत्तेभ्य विकल्पेभ्यः चिनुत ।

(क) कांगड़ा......... दर्शनीयम् स्थलं अस्ति।(2023-C)

(1) एक;(2) एका(3) एके(4) एकम्।

(ख) वृक्षे.......... आम्राणि सन्ति।

(1) चत्वार(2) चत्वारि(3) चतस्रः(4) चत्वारे।

(ग) उद्याने............ बालिकाः क्रीडन्ति ।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्रीणी।

(घ) बलरामस्य............. भुजौ स्तः ।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

4. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक-शब्दं चिनुत ।

(क) पांडवा:........ आसन । (2024C)

(1) पंच(2) पञ्चवाः(3) पञ्चवानि(4) पञ्चानि।

(ख) वेदाः .... सन्ति।

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्रः(4) चतुरः ।

(ग) ईश्वरः .... अस्ति ।

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

(घ) अत्र.............वृक्षौ स्तः।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

(ङ·) तानि...................सन्ति ।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्री।

5. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक-शब्दं चिनुत ।

(क) पांडवाः........ आसन । (2024A)

(1) पंच(2) पञ्चवाः(3) पञ्चवानि(4) पञ्चानि।

(ख) वेदाः .... सन्ति।

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्रः(4) चतुरः ।

(ग)............... नारी भोजनं पचति।

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

(घ) अत्र.............वृक्षौ स्तः।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

(ङ·) तानि...................सन्ति ।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्री।

6. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक शब्दं चिनुत ।

(क) वेदाः .... सन्ति। (2017C)

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्रः(4) चतुरः ।

(ख) हस्ते अंगुष्ठेन सह......अंगुल्यः भवन्ति।

(1) पंच(2) पञ्चवाः(3) पञ्चवानि(4) पञ्चानि।

(ग) सः......... (1) पुस्तकं पठति।

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

7. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक-शब्दं चिनुत ।

(क) वेदाः .... सन्ति। (2021A)

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्रः(4) चतुरः ।

(ख) सः......... (1) पुस्तकं पठति।

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

(ग) मम हस्ते...........पुष्पम् अस्ति ।

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

8. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक शब्दं चिनुत ।

(क) शिमला......... दर्शनीयम् स्थलं अस्ति।(2021-B)

(1) एक;(2) एका(3) एके(4) एकम्।

(ख) ताः .... कन्याः सन्ति ।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्री।

(घ) ....बालकौ कृडतः ।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

9. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक शब्दं चिनुत ।

(क)मम कक्षायाम .... (1) सुन्दरः चित्रं आस्ति।(2020-A)

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

(ख) बलरामस्य............. भुजौ स्तः ।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

(ग)गजस्य ....पादाः भवन्ति ।

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्रः(4) चतुरः ।

(घ)मम स्यूते .... पुस्तकानि सन्ति ।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्री।

10. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक शब्दं चिनुत ।

(क) सः......... (1) पुस्तकं पठति।(2021-B)

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

(ख) हस्ते अंगुष्ठेन सह......अंगुल्यः भवन्ति।

(1) पंच(2) पञ्चवाः(3) पञ्चवानि(4) पञ्चानि।

(ग) देवालयः.............मूषकौस्तः ।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

11. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक शब्दं चिनुत ।

(क) वृक्षात......... फलं अपतत ।(2020-B)

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

(ख) तत्र......गायिकाः गीतं गायन्ति स्म।

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्रः(4) चतुरः ।

(ग).............बालकौ पठतः ।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

(घ)रमेशस्य................ कन्याः सन्ति ।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्री।

12. प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितं संख्याबोधक शब्दं चिनुत ।

(क)ममकक्षायाम......... सुन्दरम चित्रं अस्ति ।(2020-C)

(1) एकः(2) एका(3) एकम्(4) एके।

(ख) गजस्य......पादाः भवन्ति।

(1) चत्वारः(2) चत्वारि(3) चतस्रः(4) चतुरः ।

(ग)बलरामस्य.............भुजौस्तः ।

(1) द्वे(2) द्वि(3) द्वौ(4) द्वी।

(घ)शिवस्य................ लोचानानि सन्ति ।

(1) त्रयः(2) त्रीणि(3) तिस्रः(4) त्री।

प्रश्न27.(1)निम्नलिखितेषु वाक्येषु अधिकृत्य समस्तं पदं विग्रहं वा विधीयन्ताम्। (2025-A)

(क) **<u>उपग्रामम</u>** नदीवहति।

(ख) **<u>शरणम आगत</u>**ःतु सदैव रक्षणीय: ।

(ग) **<u>सीतारामौ</u>** वनं आगच्छताम ।

(घ) तडाग: **<u>नीलोत्पलै:</u>** शोभते।

2.निम्नलिखितेषु वाक्येषु अधिकृत्य समस्तं पदं विग्रहं वा विधीयन्ताम्। (2025-B)

(क) **<u>देवालये</u>**शंखध्वनि: भवति।

(ख) **<u>वस्त्रपूतं</u>**जलंपिबेत ।

(ग) **<u>श्रीकृष्णस्य</u>**वर्णः घन इव श्यामः ।

(घ) **<u>लवः च कुशः च</u>**रामस्य पुत्रौ आस्ताम ।

3.निम्नलिखितेषु वाक्येषु अधिकृत्य समस्तं पदं विग्रहं वा विधीयन्ताम्। (2025-C)

(क) सरोवरे**<u>नीलकमलम</u>** विकसति।

(ख) **<u>दशानन:</u>** लंकायाम वसति स्म ।

(ग) रामः**<u>राज्ञः पुत्रः</u>** आसीत।

(घ) सः**<u>न सत्यम</u>** वदति ।

4.निम्नलिखितेषु वाक्येषु अधिकृत्य समस्तं पदं विग्रहं वा विधीयन्ताम्। (2024-C)

(क) सः....... नाटकं पठति।(भास रचित)

(ख) राधा .... न वदति । (असत्यम्)

(ग) मन्त्री............ आसीत ।(नीतौ-निपुण:)

(घ) .... नदी वसति ।(ग्रामस्य समीपे)

(ङ) सः............. सेवां करोति ।(यथाशक्ति)

5.निम्नलिखितेषु वाक्येषु अधिकृत्य समस्तं पदं विग्रहं वा विधीयन्ताम्। (2024-A)

(क) सः................. कार्यम् करोति।(यथाशक्ति)

(ख) ....वैकुण्ठे वसति ।(पीताम्बरः)

(ग) रमेश अद्य विद्यालये............. आसीत्।(न उपस्थितः)

(घ) देवालये............ भवति ।(शंखध्वनिः)

(ङ) सभायां सर्वे................ आसन्।(न पण्डिताः)

6.निम्नलिखित वाक्यों में से किन्हीं चार समस्त पदों का विग्रह अथवा विग्रह पदों का समस्त पद बनाकर लिखिए। (2017 A)

(i) यः नरः.................... भवति सः लोके आदरं न लभते ।(विद्यायाः पराङ्मुखः)

(ii).............................वैकुण्ठे वसति ।(पीताम्बरः)

(iii)..............................वन्दनीयौ ।(माता च पिता च)

(iv)...........................लंकायां अवसत् ।(दश आननानियस्यसः)

(v) सः......................परिश्रमं अकरोत् ।(यथाशक्तिः)

7.उचित विकल्पैः वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः वा वित पदानां समासः या लिखत-(2020B)

(i)वृक्षात....................फलं अपतत ।(एकः/एका/एकम्/ एके)

(ii)..................बालकौ पठत:।(पीताम्बरः)

(iii)तत्र..............................वन्दनीयौ ।(माता च पिता च)

(iv)...........................गायिका गीतं गायन्ति स्म ।(दश आननानियस्यसः)

(v) रामेश्स्य ....परिश्रमं कन्यासन्ति।(यथाशक्तिः)

8.उचित विकल्पैः वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः वा वित पदानां समासः या लिखत-

(i) नास्ति **उद्यम्-समः** बन्धुः ।**(2022 C)**

(क) उद्यमेन समः(ख) उद्यमात् सहः(ग) उद्यमम् समः(घ) उद्यम सदृशः ।

(ii) **राम लक्ष्मणौ** वनम् अगच्छताम् ।

(क) रामः च लक्ष्मणः च(ख) रामौ(ग) न कोऽपि(घ) रामौ लक्ष्मणौ

(iii) **गुरोः उपदेशः** शिष्यस्य कल्याणाय भवति ।

(क) गुरुपदेशः(ख) गुरुणां उपदेशः(ग) गुरापदेशः(घ) गुरुमुपदेशः

9.उचित विकल्पैः वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः वा वित पदानां समासः या लिखत-

(क) **ग्रामस्य समीपे** नदी वहति।**(2023 A)**

(i) ग्रामसमीपे(ii) अनुग्रामम्(iii) उपग्रामम्(iv) यथा ग्रामम।

(ख) **मातापितरौ** वन्दनीयौ।

(i) माता पिता च(ii) माता च पिता च(iii) पिता च माता(iv) माता च पिता।

(ग) **पीताम्वर** कृष्णः।

(i) पीतः अम्बरः(ii) पीतः अम्वराः येन सः(iii) पीताः अम्बराः(iv) पीतानि अम्बराणि यस्य सः।

10.उचित विकल्पैः वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः वा वित पदानां समासः या लिखत-

(क) **महात्मा** सदैव कल्याणं करोति।**(2023 B)**

(i) महान् आत्मा(ii) महे आत्मा(iii) महा आत्मा(iv) मह आत्मा।

(ख) **पीताम्बरः** वैकुण्ठे वसति ।

(i) पीतः अम्बरः(ii) पीताः अम्बराः येन सः(iii) पीता: अम्वराः(iv) पीतानि अम्बराणि यस्य सः।

(ग) **ग्रामस्यसमीपे** नदी वहति।

(i) उपग्रामम्(ii) ग्रामसमीपे(iii) यथाग्रामम्(iv) अनुग्रामम्।

11.उचित विकल्पैः वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः वा वित पदानां समासः या लिखत-

(क) **मातापितरौ** वन्दनीयौ।**(2023 C)**

(i) माता पिता च(ii) माता च पिता च(iii) मातापितरौ(iv) माते च पिते च।

(ख) **पीताम्बरः** वैकुण्ठे वसति ।

(i) पीतः अम्वरः(ii) पीताः अम्वराः येन सः(iii) पीताः अम्बराः(iv) पीतानि अम्वराणि यस्य सः।

(ग) **नीलकण्ठः** नाम शिवः।

(i) नीलकण्ठः यस्य सः(ii) नीलं कण्ठंः यस्य सः(iii) नीलेकण्ठे: यस्य सः(iv) नीलः कण्ठः यस्य सः।

12.उचित विकल्पैः वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः वा वित पदानां समासः या लिखत-

(i) दश आननानि यस्य सः **दशानन** सीतामहरत ।**(2022 B)**

(क) दशाननः(ख) रावणः(ग) दशग्रीवः(घ) दशाननानि ।

(ii) रामः **राज्ञः पुत्र** आसीत् ।

(क) राजपुत्रः(ख) राज्ञपुत्रः(ग) राजापुत्र(घ) राज्ञापुत्र

(iii) अद्य रामः **अनुपस्थितः** अस्ति ।

(क) न उपस्थितः(ख) नोपस्थितः(ग) न अनुपस्थिता(घ) अनुपस्थः

13उचित विकल्पैः वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः वा वित पदानां समासः या लिखत-

(क) सभायां सर्वे **<u>अपण्डिताः</u>** आसन् ।**(2022 C)**

(1) न पण्डिताः(2) पण्डिताः(3) विप्राः(4) अपण्डिताः

(ख) हरिं त्रिभुवनं पालयति ।

(1) त्रयाणां भुवनानां समाहारः(2) त्रिलोकी(3) त्रयाणाम(4) त्रिभुवनम

(ग) अस्माकं विद्यालये महोत्सवः अस्ति ।

(1) महा उत्सवः(2) महान् उत्सवः(3) महत् उत्सव(4) महो + उत्सव

14. उचित विकल्पैः वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः वा वित पदानां समासः या लिखत-

(क) **<u>ग्रामसमीपे</u>** नदी वसति । **(2020A)**

(ख)**<u>सीता च रामः च</u>**वनंअगच्छताम।

(ग) हरिः **<u>त्रिभुवनम</u>**पालयति

(घ) सः**<u>शक्तिम+अनतिक्रम्य</u>** सेवाम करोति।

15. अधोलिखितेषु वाक्येषु समासं अधिकृत्य समस्त पद विग्रहं वा(2020B)

(क) सः **<u>भासेन विरचितम्</u>** फलानि खादति।

(ख) रामः **<u>न सत्यम्</u>** न वदति।

(ग) हरिं **<u>त्रयाणां भुवनानां समाहारः</u>** अधिवसति ।

(घ) मन्त्री **<u>नीतिनिपुणः</u>** आसीत् ।

16. अधोलिखितेषु वाक्येषु समासं अधिकृत्य समस्त पद विग्रहं वा (2020C)

(i)**<u>रामः च लक्ष्मणः च</u>**वनम् अगच्छताम् ।

(क)राम लक्ष्मणौ (ख) रामौ(ग) न कोऽपि(घ) रामौ लक्ष्मणौ

(ii) अस्माकं विद्यालये**<u>महान उत्सवः</u>**अस्ति ।

(क) महोत्सवः (ख) महान उत्साव्(ग) माहोत्सवा: (घ) राज्ञापुत्र

(iii) अद्य रामः **<u>अनुपस्थितः</u>** अस्ति ।

(क) न उपस्थितः(ख) नोपस्थितः(ग) न अनुपस्थिता(घ) अनुपस्थः

17.अधोलिखत - अशुद्ध -वाक्यानाम असुद्धि - संशोधनम कुरुत- (2025A)

1.सा गायकः अस्ति। 2.अहम् पत्रं लिखति।

3. शिवम् नमः । 4. पितापुत्रं धनं ददाति ।

1. तेपुस्तकं पठति। 2. पिता पुत्रं सह अगच्छत।**(2025B)**

3.कृष्णम नमः। 4. त्वं किम करोति ।

1. देवं नमः । 2. अलम विवादम।**(2025C)**

3. सः लिखसि। 4. ते धावति ।

खण्ड -ड·

(पठित - अवबोधनम)

प्रश्न 30.(1)(अ) अनुच्छेद्म् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्। 2025A,2020,2022B)

अस्ति देउलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यककार्येंगण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श। या व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धाष्ट्र्थात् पुत्रौ चपेटया प्रहृत्य जगाद - "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलई कुरुथः। अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चाद् अन्यो द्वितीयः कश्चितल्लक्ष्यते।"

(1) एकपदेन उत्तरत- (क) देउलाख्यः कः अस्ति ? (ख) राजपुत्रस्य नाम किम् ?(ग)पितुगृहम प्रति का चलिता?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (क) बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता कुत्र चलिता ? (ख) बुद्धिमती कीदृशे मार्गे व्याघ्रं ददर्श ?**निर्देशानुसारम् उत्तरत-** (क) 'मार्गे गहनकानने' इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?(ख) "पितुगृहम" इत्यस्य संधिविच्छेद? (ग) 'बुद्धिमान्' इत्यस्य स्त्रीलिङ्गे किम् पदमस्ति ?(घ) 'मार्गेगहनकानने' अत्र विशेष्यपदम्?

2.अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणिदीयन्ताम् ।(2025B) (2023C)

यद्यपि दैवः प्रकोपो भूकम्पो नाम, तस्योपशमनस्य न कोऽपि स्थिरोपायो दृश्यते। प्रकृतिः समक्षमद्यापि विज्ञानगर्वितो मानवः वामनकल्प एवतथापि भूकम्परहस्यज्ञाः कथयन्ति यत् बहुभूमिका-भवननिर्माणं न करणीयम्। तटबन्धं निर्माय बृहन्मात्रं नदीजलमपि नैकस्मिन् स्थले पुञ्जीकरणीयम् अन्यथा असन्तुलनवशाद् भूकम्परसम्भवति । वस्तुतः शान्तानि एव पञ्चतत्वानि क्षितिजलपावकसमीरगगनानि भूतलस्य योगक्षेमाभ्यां कल्पन्ते। अशान्तानि खलु तान्येव महाविनाशम् उपस्थापयन्ति ।

(i) एकपदेन उत्तरत-(क) प्रकृतिसमक्षम् कः वामनकल्प एव?(ख) अशान्तानि पञ्चतत्वानि किम् उपस्थापयन्ति?

(ग) अत्र देवप्रकोप क: कथितः? (घ) कीदृश: मानवः वामनकल्पः?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) "भूकम्परहस्यज्ञाः किं कथयन्ति ?(ख) दैवः प्रकोपः कः कथ्यते ?

(ग) एकस्मिन स्थले किम न पुंजीकरणीयम?

(iii) निर्देशानुसारम्-(क)"भूकम्परहस्यज्ञाःकथयन्तियत्।"इत्यत्र क्रियापदं किम्? (ख)'तस्योपशमनस्य'अत्रसंधिविच्छेदम

(ग) "शान्तानि" इति पदस्य विलोमपदं गद्यांशे किं प्रयुक्तम (घ) 'देवः' प्रकोपः' अत्र विशेषणं किम?

3.अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणिदीयन्ताम् ।(2025C)

एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यते तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति । क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तुः कूर्दित्वा वृक्षामारूढः। तदैव अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति । 'एवमेव वानराः वारं-वारं सिंह तुदन्ति। क्रुद्धः सिंहः इतस्ततः धावति, गर्जति परं किमपि कर्तुमसमर्थः एव तिष्ठति। वानराः हसन्ति वृक्षोपरि च विविधाः, पक्षिणः, अपि सिंहस्य एतादृशीं दशां दृष्ट्वा हर्षमिश्रितं कलरवं कुर्वन्ति।

(i) एकपदेन उत्तरत-(क)पुच्छंकः धुनाति?(ख) वानरः कुत्र आरूढः?

(ग) अत्र देवप्रकोप क: कथितः? (घ) कीदृश: मानवः वामनकल्पः?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) वानरः सिंहस्यकर्णमाकृस्य पुनःकिम करोति ?

(iii) निर्देशानुसारम्-(क)"तुदन्ति" इत्यत्र क्रियापदस्यकृत्री पदम् किम्? (ख)'कुर्दित्वा'अत्रकःप्रत्यय प्रयुक्तः?

4.अधोलिखितं पठितं अनुच्छेदं अधिकृत्य निर्देशानुसारं प्रश्नाना उत्तराणि दीयन्ताम्। (2021B,2024A)कश्चित कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रे कर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुमशक्तश्च आसीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलम् वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। सः वृषभः हलमूद्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात। क्रुद्धः कृपीवलः तमुत्थापयितुम् बहुवारं यत्नमकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः।

(1) **एकपदेन उत्तरत-**(क) कृषकः किं कुर्वन् आसीत्। 1 (ख) तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण कीदृशः?(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-1 क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुम् किं अकरोत् ?(3) निर्देशानुसारं उत्तरत- (क) 'क्रुद्धः' कृषीवलः" इत्यनयोः विशेषणं पदं किम्?

(ख) 'वृषः' इति पदस्य पर्यायपदं अत्र किं अस्ति ?

5. अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्।

यदि एवं तर्हि मां निजगले बद्ध्या चल सत्वरम्। स व्याघ्रः तथाकृत्वा काननं ययौ। शृगालेन सहितं पुनरायान्तं व्याघ्रं दूरात् दृष्ट्वा बुद्धिमती चिन्तितवती-जम्बुककृतोत्साहाद् व्यान्नात् कथं मुच्यताम् ? परं प्रत्युत्पन्नमतिः सा जम्बुकमाक्षिपन्त्यङ्गुल्या तर्जयन्त्युवाच -रे रे धूर्त ... ॥

1. एकपदेन उत्तरत-(क) व्याघ्रः शृगालं कुत्र बद्ध्वा चलेत् ? (ख) प्रत्युत्पन्नमतिः कम् आक्षिपति ?

2. पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) व्याघ्रः किं कृत्वा काननं ययौ ?

(ख) कीदृशं व्यानं दूरात् दृष्ट्वा बुद्धिमती चिन्तितवती ?

3.**निर्देशानुसारम् उत्तरत-**(क) 'शीघ्रम्' इति पदस्य समानार्थकपदं गद्यांशात् चित्त्वा लिखत।

(ख) 'बध्वा' इत्यस्य पदस्य प्रकृति-प्रत्ययं पृथक् पृथक् कुरुत।

6. अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणिदीयन्ताम्-(2023A, 2024C)

वनस्य दृश्यं समीपे एवैका नदी वहति। एकः सिहः सुखेन विश्राम्यते तदैव एकः वानर आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति । क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षामारुढः । तदैव अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति ।

(i) एकपदेन उत्तरत -(क) सुखेन कः विश्राम्यते ?(ख) वानरः कुत्र आरूढः ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) वानरः किं कृत्वा वृक्षोपरि आरोहति ?(ख) वनस्य समीपे का वहति ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क) 'अन्यः' इति पदस्य समानार्थकपदं गंद्यांशात् चित्वा लिखत ।

(ख) 'इतस्ततः' इत्यस्य पदस्य संधिविच्छेदम कुरुत।

7. अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणिदीयन्ताम्। (2023B)

विचित्रा दैवगतिः । तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः । तत्र निहितामेकां मञ्जूषाम् आदाय पलायितः । चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौरशङ्कया तमन्वधावत् । अगृहणाच्च, परं विचित्रमघटत्। चौरः एवं उच्चैः क्रोशितुमारभत "चौरोऽयं चौरोऽयं" इति। तस्य तारस्वरेण प्रवुद्धाः ग्रामवासिनः स्वगृहाद् निष्क्रम्य तत्रागच्छन् वराकमतिथिमेव च चौरं मत्वाभर्त्सयन् ।

(i) एकपदेन उत्तरत-(क) कीदृशी दैवगतिः ?(ख) कः उच्चैः क्रोशितुभारभत् ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) चौरः उच्चैः किं क्रोशितुमारभत् ?(ख) अतिथिः केन प्रबुद्धः ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क) “विचित्रा दैवगतिः" इत्यत्र विशेषण-पदं किम् ?

(ख) “निष्क्रम्य" इत्यत्र प्रकृति-प्रत्ययं पृथक कुरुत ।

8.अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् ।(2022C)

"बहून्यपत्यानि मे सन्तीति सत्यम्। तथाप्यहमेतस्मिन् पुत्रे विशिष्य आत्मवेदनामनुभवामि। यतो हि अयमन्येभ्यो दुर्बलः । सर्वेष्वपत्येषु जननी तुल्यवत्सला एव। तथापि दुर्बले सुते मातुः अभ्यधिका कृपा सहजैव" इति। सुरभिवचनं श्रुत्वा भृशं विस्मितस्याखण्डलस्यापि हृदयमद्रवत्। स च तामेवमसान्त्वयत्-" गच्छ वत्से ! सर्वं भद्रं जायेत।"

(i) एकपदेन उत्तरत-(क) कति अपत्यानि सन्ति ?(ख) सर्वेष्वपत्येषु जननी कीदृशी भवति ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) कस्मिन् मातुः अभ्यधिका कृपा सहजैव ?(ख) सुरभिवचनं श्रुत्वा कस्य हृदयमद्रवत् ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क) 'कल्याणम्' इति पदस्य समानार्थकपदं गद्यांशात् चित्त्वा लिख़त

(ख) 'सहजैव' इति पदे सन्धिच्छेदं कुरुत ।

9.अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् । (2021A)

राजसिंह नाम राजपुत्रः वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यककार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श । सा व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धार्ष्यात् पुत्रौ चपेटया प्रहृत्य जगाद - "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथः ? अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चाद् अन्यो द्वितीयः कश्चिल्लक्ष्यते ।"

(1)एकपदेन उत्तरत(i) राजपुत्रस्यनाम किमस्ति? **(2)पूर्णवाक्येनउत्तरत-**(ii) बुद्धिमतीगहनकानने मार्गे कं ददर्श ?

(3) 'बुद्धिमती' इत्यस्य पुल्लिङ्गे किं पदं भवति ?(4) 'पत्नी' शब्दस्य पर्यायवाची पदं लिखत।

(5) 'आगच्छन्तं व्याघ्रम्' अत्र विशेष्य पदं चिनुत ।

10अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् । (2021C,22A)

इति श्रुत्वा व्याघमारी काचिदियमिति मत्वा व्याघ्रो भयाकुलचित्तो नष्टः। निजबुद्ध्या विमुक्ता सा भयाद् व्याधस्य भामिनी। अन्योऽपि बुद्धिमाल्लोके मुच्यते महतो भयात्। भयाकुलं व्याघ्रं दृष्ट्या कश्चित् धूर्तः शृगालः हसन्नाह - "भवान् कुतः भयात् पलायितः' ?

(i) एक पदेन उत्तरत -(क) भयाकुलं व्याघ्रं दृष्ट्वा कः हसति ?(ख) भामिनी कया मुक्ता ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क)बुद्धिमान् निजबुद्ध्या कस्मात विमुच्यते ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत -(क) 'वद्या' इति पदस्य विपरीतार्थक पदं गद्यांशात् चित्वा लिखत् ।

(ख) 'दृष्ट्वा' इत्यस्य पदस्य प्रकृति-प्रत्ययं पृथक-पृथक कुरुत ।

आ(1). अधोलिखितम् पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयताम्।(2025)A(2022B)

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः ।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) शरीरस्थः रिपुः कःअस्ति ? (ख) अत्र बन्धुः कः कथितः?(ग)आलस्यं केषाम रिपुः अस्ति?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) केन समः बन्धुः नास्ति ? (ख) नरः किं कृत्वा नावसीदति ?

(iii) निर्देशानुसारं उत्तरत-(क) 'शरीरस्थः' इति पदस्य विशेष्यपदं किम्?(ख) 'कृत्वा' अत्र कः प्रत्ययप्रयुक्तः?

(ग) 'दुःखम् अनुभवति' इत्यस्य प्रयुक्तं पर्यायपदं किम्? (घ) 'रिपुः' इत्यस्य विलोम पदम् किम?

2.अधोलिखितं पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् - (2025B)

एकेनराजहंसेन या शोभा सरसो भवेत् ।
न सा बकसहस्त्रेण पारितस्तीरवासिना ।।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) केनसरसः शोभा भवेत?(ख) बकसहस्त्रेणकस्य शोभा न भवेत् ?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) तीरवासी किम अस्ति?

(3) निर्देशानुसारं उत्तरत-(क) "सरसः" इति पदस्य का विभक्ति ?(ख) 'भवेत्' अत्र कः लकारः?

3.अधोलिखितं पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् - (2025C) (2021A)

कज्जलमलिनं धूमं मुञ्चति शतशकटीयानम् ।
वाष्पयानमाला संधावति वितरन्ती ध्वानम् ।।
यानानां पङ्क्तयो ह्यनन्ताः कठिनं संसरणम् शुचि पर्यावरणम् ।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) शतशकटीयानम् किममुञ्चति?(ख) संसरणम कीदृशम अभवत ?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) पिता पुत्राय कदा विद्याधनं यच्छति? (ख) केषाम पंक्त्यः अनन्ताः सन्ति?

(3) निर्देशानुसारं उत्तरत-(क) "शैशवे" इति पदस्य अत्र समानार्थक-पदं किम्?(ख) 'त्यजति' इत्यर्थैकिमपदम् प्रयुक्तं ?

'(ख) "विद्याधनं महत्" इत्यत्र विशेषण पदं किम्? (घ) 'सरलं' इतिपदस्यविलोमपदम् किम ?

4.अधोलिखितं पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् - (2024C,23A)

पिता यच्छति पुत्राय बाल्ये विद्याधनं महत्।
पिताऽस्य किं तपस्तेपे इत्युक्तिस्तत्कृतज्ञता ।।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) पिता कस्मै यच्छति?(ख) बाल्ये पिता पुत्राय किं यच्छति?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) पिता पुत्राय (बाल्ये) कदा विद्याधनं यच्छति? 1

(3) निर्देशानुसारं उत्तरत-(क) "शैशवे" इति पदस्य अत्र समानार्थक-पदं किम्?

(ख) "विद्याधनं महत्" इत्यत्र विशेषण पदं किम्? 1

(5) अधोलिखितं पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् -

यः इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च।(2023-A)
न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च ।।

(1) एकपदेन उत्तरत-(क) मनुष्यः प्रभूतानि कानि इच्छति ?(ख) मनुष्यः आत्मनः किं इच्छति ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) यः आत्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च इच्छति सः किम् कुर्यात् ?

(ख) बुद्धिमान नरः किं इच्छति ?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क) 'कल्याणम्' इति पदस्य कृत्ते किं पर्यायवाची पदं प्रयुक्तम् ?

(ख) 'सुखानि' पदस्य विशेषणपदं किम् ?

(6) अधोलिखितं पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् -

अवक्रता यथा चित्ते तथा वाचि भवेद् यदि।(2023-B)

तदेवाहुः महात्मानः समत्वमिति तथ्यतः ।।

(i) एकपदेन उत्तरत-(क) चित्ते का भवेत् ?(ख) वाचि का भवेत् ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(क) अवक्रता यथा चित्ते तथा कुत्र भवेत् ?(ख) "वायि" अत्र का विभक्तिः प्रयुक्ता

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत-(क) 'सरलता' इति पदस्य कृत्ते किं पर्यायवाची पदं प्रयुक्तम् ?

(ख) 'समत्वं+इति' इत्यस्य संयोग-रूपंकिम?

(7) अधोलिखितं पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् -

न चैनं सहसाक्रम्य जरा समधिरोहति । (2021A)

स्थिरीभवति मांसं च व्यायामाभिरतस्य च ।।

(i) व्यायामिनं का न समधिरोहति ? **(एकपदेन् उत्तरत)**

(ii) 'च+एनम्' इत्यस्य स्थाने कः शब्दः प्रयुक्तः ? **(एकपदेन उत्तरत)**

(iii) कस्य मांसं स्थिरी भवति ? **(पूर्णवाक्येन उत्तरत)**

(iv) शिथिलीभवति' - इत्यस्य कः विलोम शब्दः प्रयुक्तः ?

(v) 'समधिरोहति' अत्र कः लकारः प्रयुक्तः ?

(8) अधोलिखितं पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम् -

हरिततरुणां ललितलतानां माला रमणीया।(2021B)

कुसुमावलिः समीरचालिता स्यान्मेवरणीया ।।

नवमालिका रसालं मिलिता रुचिरं संगमनम्।

(i) ललितलतानां माला कीदृशी अस्ति ? **(एकपदेन् उत्तरत)**

(ii) रुचिरं संगमनं किमस्ति ? **(पूर्णवाक्येन उत्तरत)**

(iii) 'स्यान्मे' अत्र संधि विच्छेदं कुरुत ।

(iv) 'वरणीया' अत्र प्रकृति-प्रत्यय विभागं कुरुत ।

(v) 'नव' इत्यस्य विलोमपदं किम् ?

(9) अधोलिखितं पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्

उदीरितोऽर्थः पशुनापि गृह्यते,हयाश्च नागाश्च वहन्ति बोधिताः । (2021C)

अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः, परेङ्गित्त ज्ञानफला हि बुद्धयः ।।

(i) एकपदेन उतरत् -(क) केन उदीरितोऽर्थः गृह्यते ?(ख) काः परेङ्गित ज्ञानफलाः भवन्ति ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत(क) पण्डितजनः किम् ऊहति ?

(iii) निर्देशानुसारं उत्तरत(क) 'पण्डितो जनंः' इत्यत्र विशेष्यपदं किम् ?

(ख) 'उक्तम्' इति पदस्य अत्र विलोमपदं किम्

(10) अधोलिखितम् पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयताम्।

वायुमण्डलं भ्रशं दूषितं न हि निर्मलं जलम् । (2022A)

कुत्सितवस्तुमिश्रितं भक्ष्यं समलं धरातलम् ।।
करणीयं बहिरन्तर्जगति तु बहु शुद्धीकरणम् ।
शुचि पर्यावरणम् ।।

(क) एकपदेन उत्तरत :(i) किं न निर्मलम् ?(ii) किं दूषितम् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत :(i) महानगरेषु कीदृश भक्ष्यं भवति ?(ii) किं समलं अस्ति ।

(ग) निर्देशानुसार उत्तरत(i) 'समलम्' इति पदस्य विलोम पदमत्र किम् ?

(ii) 'कृ + अनीयर' इत्यस्य कृते किं पदं प्रयुक्तम् ?

प्रश्न 31.अ(1) अधोलिखित-गद्यांशयोः कस्यचिद् एकस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादं लिखत।(2025 B)

(क) कश्चन निर्धनोजनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्। तेन वित्तेन स्वपुत्रम् एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः। तत्तनयः तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत। एकदा सः पिता तनूजस्य रूग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः पुत्रं द्रष्टुं च प्रस्थितः। परमर्थकार्येन पीडितः स बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत्।

(2) अधोलिखित-गद्यांशयोः कस्यचिद् एकस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादं लिखत।(2025 B)

"बहून्यपत्यानि मे सन्तीति सत्यम्। तथाप्यहमेतस्मिन् पुत्रे विशिष्य आत्मवेदनामनु भवामि । यतो हि अयमन्येभ्यो दुर्बलः। सर्वेष्वपत्येषु जननी तुल्यवत्सला एव। तथापि दुर्बले सुते मातुः अभ्यधिका कृपा सहजैव" इति। सुरभिवचनं श्रुत्वा भृशं विस्मितस्याखण्डलस्यापि हृदयमद्रवत्।

(3) अधोलिखित-गद्यांशयोः कस्यचिद् एकस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादं लिखत। (2025 A)

(क) कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणां कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुमशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। सः ऋषभः हलमूद्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात। क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारम् यत्नमकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः।

(4) अधोलिखित-गद्यांशयोः कस्यचिद् एकस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादं लिखत। (2025 A)

(ख) पदातिक्रमेण संचलुन् सायं समयेऽप्यसौ गन्तव्याद् दूरे आसीत्। 'निशान्धकारे प्रसृते विजने प्रदेशे पदयात्रा न शुभावहा', एवं विचार्यस पार्श्वस्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तुं कञ्चिद्गृहस्थमुपागतः।करुणापरो गृहीतस्मैआश्रयं प्रायच्छत्।

(5) अधोलिखित-गद्यांशयोः कस्यचिद् एकस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादं लिखत। (2025 C)

(क) ज्वालामुखपर्वतानां विस्फोटैरपि भूकम्पो जायते इति कथयन्ति भूकम्पविशेषज्ञाः। पृथिव्याः गर्भे विद्यमानोऽग्निर्यदा खनिज-मृत्तिकाशिलादि-सञ्चयं क्वथयति तदा तत्सर्वमेव लावारसतामुपेत्य दुर्वारगत्या धरां पर्वतं वा विदार्य बहिर्निष्क्रामति। धूमभस्मावृतं जायते तदा गगनम्।

(6) अधोलिखित-गद्यांशयोः कस्यचिद् एकस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादं लिखत। (2025 C)

(ख) अस्ति देऊलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यककार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती-पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहन-कानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श । सा * व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धाष्ट्र्य्यात् पुत्रौ चपेटया प्रहृत्य जगाद "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथः?

7. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत-(2024A)

एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यते तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति । क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तुः कूर्दित्वा वृक्षामारूढः। तदैव अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति । 'एवमेव वानराः वारं-वारं सिंह तुदन्ति। क्रुद्धः सिंहः इतस्ततः धावति, गर्जति परं किमपि कर्तुमसमर्थः एव तिष्ठति। वानराः हसन्ति वृक्षोपरि च विविधाः, पक्षिणः, अपि सिंहस्य एतादृशीं दशां दृष्ट्वा हर्षमिश्रितं कलरवं कुर्वन्ति।

8. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत-

ज्वालामुखी पर्वतानां विस्फोटैरपि भूकम्पो जायते इति कथयन्ति भूकम्पविशेषज्ञाः। पृथिव्याः गर्भे विद्यमानोअग्निर्यदा खनिजमृत्तिकाशिलादि संञ्चयं कवथयति तदा तत्सर्वमेव लावारसताम् उपैत्य दुर्वारगत्या धरां पर्वतं विदार्यबहिर्निष्क्रामति। धूमभस्मावृतं जायते तदा गगनम्। 800 सैल्सियश-ताप-मात्राया अष्टशताङ्तामुपगतोऽयं लावारसो यदा नदीवेगेन प्रवहति तदा पार्श्वस्य ग्रामाः नगराणि व तदूरे क्षणेनैव समाविशन्ति

9. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2023-A)

वकः- अरे! अरे। मां विहाय कथमन्यः कोऽपि राजा भवितुमर्हति। अहं तु शीतले जले बहुकालपर्यन्तम् अविचलः ध्यानमग्नः स्थितप्रज्ञ इव स्थित्वा सर्वेषां रक्षायाः उपायान् चिन्तयिष्यामि, योजनां निर्माय च स्वसभायां विविधपदमलेकुर्वाणैः जन्तुभिश्च मिलित्वा रक्षोपायान् क्रियान्वितान् कारायिष्यामि अतः अहमेव वनराजपदप्राप्तये योग्यः।

10. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2023-A)

पदातिक्रमेण संचलन् सायं समयेऽप्यसौ गत्तत्व्याद् दूरे आसीत्। 'निशान्धकारे प्रसृते विजने प्रदेशे पदयात्रा न शुभावहा' एवं विचार्य स पार्श्व स्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तुं कञ्चिद् गृहस्थमुपागतः । करुणापरो गृही तस्मै
आश्रयं प्रायच्छत् ।

11. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2023-B)

यद्यपि दैवः प्रकोपो भूकम्पो नाम, तस्योपश मनस्य न कोऽपि स्थिरोपायो दृश्यते। प्रकृतिसमक्षमद्यापि विज्ञानगर्वितो मानवः वामनकल्प एव तथापि भूकम्परहस्यज्ञाः कथयन्ति यत् बहुभूमिक-भवननिर्माणं न करणीयम् ।

12. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2023-B)

न्यायाधीशेन पुनस्तौ पटनायाः विषये वक्तुमादिष्टी। आरक्षिणि निजपर्श प्रस्तुतवति आश्चर्यमघटत स शर प्रावारकमपसार्य न्यायाधीशमभिवाद्य निवेदितवान्-मान्यवर । एतेन आरक्षिणा अध्वनि यदुक्तं तद् वर्णयाधि त्वया चोरितायाः मञ्जूषायाः ग्रहणाद् वारिठः अतः निजकृत्यस्य फलं भुङ्क्ष्व ।

13. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2023-C)

अग्रिमे दिने स आरक्षी च चौर्याभियोगे तं न्यायालयं नीतिवान्। न्यायाधीशे बंकिमचन्द्रः उभाभ्या पृथक् पृथ
विवरणं श्रुतवान्। सर्वं वृतमवगत्य स तं निर्दोषम् अमन्यत् आरक्षिणं च दोषभाजनम् ।

14. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2023-C)

यद्यपि दैवः प्रकोपो भूकम्पो नाम, तस्योप-शमनस्य न कोऽपि स्थिरोपायो दृश्यते। प्रकृति समक्षमद्यापि विज्ञानगर्वितो मानवः वामनकल्प एक तचापि भूकम्परहस्यज्ञाः कथयन्ति यत् बहुभूमिकावननिर्माणं न करणीयम्।

15. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत-

अन्येषुः ती न्यायालये स्व-स्व-पक्ष पुनः स्थापितवन्तो। तदैव कश्चिद तवत्यः कर्मचारी समागत्य न्यवेदयत् यत् इतः क्रोशद्वयान्तराले कश्चिञ्जनः केनापि हतः। तस्य मृतशरीरं राजमार्गं निकषा वर्तते। आदिश्यतां किं करणीयमिति। न्यायाधीशः आरक्षिणम् अभियुक्तं च तं शवं न्यायालये आनेतुमादिष्टवान्।

16. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2021A)

अस्ति देउलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यककार्येगण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श। या व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धाष्र्ट्थात् पुत्रौ चपेटया प्रहृत्य जगाद - "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलई कुरुथः। अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चाद् अन्यो द्वितीयः कश्चिलल्लक्ष्यते।"

17. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2021A,22B)

भयाकुलं व्याघ्रं दृष्ट्वा कश्चित् धूर्तः शृगालः हसन्नाह "भवान् कुतः भयात् पलायितः ?" व्याघ्रः - गच्छ, गच्छ जम्बुकः! त्वमपि किञ्चिद् गूढप्रदेशम् । यतो व्याघ्रमारीति या शास्त्रे श्रूयते तयाहं हन्तुमारब्धः परं गृहीतकरजीवितो नष्टः शीघ्रं तदग्रतः। प्रसंगः - प्रस्तुत गद्यांश हमारी पाठ्य पुस्तक "शेमुषी

18. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2021B)

"बहून्यपत्यानि मे सन्तीति सत्यम्। तथाप्यहमेतस्मिन् पुत्रे विशिष्य आत्मवेदनामनुभवामि। यतो हि अयमन्येभ्यो दुर्बलः । सर्वेष्वपत्येषु जननी तुल्यवत्सला एव। तथापि दुर्बले सुते मातुः अभ्यधिका कृपा सहजैव" इति। सुरभिवचनं श्रुत्वा भृशं विस्मितस्याखण्डलस्यापि हृदयमद्रवत्। स च तामेवमसान्त्वयत्-" गच्छ वत्से ! सर्वं भद्रं जायेत।"

19. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2021B)

यदि एवं तर्हि मां निजगले बद्ध्या चल सत्वरम्। स व्याघ्रः तथाकृत्वा काननं ययौ। शृगालेन सहितं पुनरायान्तं व्याघ्रं दूरात् दृष्ट्वा बुद्धिमती चिन्तितवती-जम्बुककृतोत्साहाद् व्यान्नात् कथं मुच्यताम् ? परं प्रत्युत्पन्नमतिः सा जम्बुकमाक्षिपन्त्यङ्गुल्या तर्जयन्त्युवाच -रे रे धूर्त ... ॥

20. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2021C,22C)

"भो वासव ! पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि । सः दीन इति जानन्नपि कृषकः तं बहुधा पीड़यति । सः कृच्छ्रेण भारमुद्वहति । इतरमिव धुरं वोढुं सः शक्नोति । एतत् भवान् पश्यति न ?" इति प्रत्यवोचत् ।

21. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2021C,22C

22. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2021C)

अचिरादेव चण्डवातेन मेघरवैश्च सह प्रवर्षः समजायत् । लोकानां पश्यताम् एव सर्वत्र जलोपप्लवः संजातः । कृषकः हर्षातिरेकेण कर्षणविमुखः सन् वृषभौ नीत्वा गृहमगात् ।

23. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2021C,22B)

भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्ट्वा सवधेनुना मातुः सुरभेः नेयाभ्यामश्रूणि आविरासन। सुरभेरिमामवस्थां दृष्ट्वा सुराधिपः तामपृच्छत्- "अयि शुभे ! किमेवं रोदिषि ? उच्यताम्" इति। सा च

24. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2022B,22A)

जम्बुकः-यदि एवं तर्हि मां निजगले बद्ध्वा चल सत्वरम्। सः व्याघ्रः तथा कृत्वा काननं ययौ। शृगालेन सहितं पुनरायन्तं व्याघ्रं दूरात् दृष्ट्वा बुद्धिमती चिन्तितवती - जम्बुकृतोत्साहाद् व्याघ्रात् कथं मुच्यताम् ? परं प्रत्युत्पन्नमतिः सा जम्बुकमाक्षिपन्त्यङ्गुल्या तर्जयन्त्यु- वाच ।

25. अधोलिखित गद्यांशस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अनुवादं लिखत- (2022A)

कश्चित कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रे कर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुमशक्तश्च आसीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलम् वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। सः वृषभः हलमूद्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात। क्रुद्धः कृपीवलः तमुत्थापयितुम् बहुवारं यत्नमकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः।

आ(1).अधोलिखितं पद्यांस्य पठित्वा हिन्दी-भाषायां अर्थम् लिखत- -

पिता यच्छति पुत्राय बाल्ये विद्याधनं महत्।(2023-A)
पिताऽस्य किं तपस्तेपे इत्युक्तिस्तत्कृतज्ञता ।।

(2)अवक्रता यथा चित्ते तथा वाचि भवेद् यदि।(2023-A)
तदेवाहुः महात्मानः समत्वमिति तथ्यतः ।।

(3)विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम् । (2023B)
अश्वश्चेद् धावने वीरः भारस्य वहने खरः ।।

(4)यत् प्रोक्तं येन केनापि तस्य तत्त्वार्थनिर्णयः ।(2023-B)
कर्तुं शक्यो भवेद्येन सः विवेक इतीरितः ।।

(5)एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत्। (2023-B&C2024C)
न सा बकसहस्त्रेण परितस्तीरवासिनी ।।

(6) कज्जलमलिनं धूमं मुञ्चति शतशकटीयानम् । (2021A)
वाष्पयानमाला संधावति वितरन्ती ध्वानम् ।।
यानानां पङ्क्तयो ह्यनन्ताः कठिनं संसरणम् शुचि पर्यावरणम् ।

(7)(ख) कञ्चित् कालं नयं मामस्मान्नगराद् बहुदूरम् ।(2022A)

प्रपश्यामि ग्रामान्ते निर्झर-नदीः पयः पूरम ।।

एकान्ते कान्तारे क्षणमपि मे स्यात् सञ्चरणम् ।

(8)आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः । (2022B)

नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

प्रश्न 32.(1)रेखांङ्कित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (2025B)

(क)शकटियानाम**कज्जलमलिनम**धूमं मुंचति।(ख)उद्याने**पक्षिणाम**कलरवंचेतः प्रसादयति ।

(ग) बुद्धिमती**चापेटया**पुत्रौ प्रहृतवती ।(घ) त्वं**मानुषात**बिभेषि ।

(क) मालाकारः **तोयैः** तरोः पुष्टिं करोति (ख) भृङ्गाः **रसालमुकुलानि** समाश्रयन्ते।**(2025A)**

(ग)**ब्याघ्रम**दृष्ट्वा शृगालः अवदत ।(घ) **भूकम्प्कारणं**विचारणीयं तिष्ठति ।

(क)सर्वे **प्रकृतिमातरं** प्रणमन्ति ।(ख)**चौरस्य** पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः ।

(ग) धैर्यवान लोके परिभवं न प्राप्नोति ।(घ)**सुराधिपः** ताम् अपृच्छति।**(2025C)**

(2)रेखांङ्कित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत -(2024C)

(क) **महानगरेषु** वाहनानाम् अनन्ताः पङ्क्तयः भवन्ति।(ग) **उद्यमेन** समः बन्धु नास्ति ।

(ख) **शरीरस्य** आयासजननं कर्म व्यायामः इति कथ्यते ।(घ) सर्वे **प्रकृतिमातरं** प्रणमन्ति ।

(ङ) चातकः **वने** वसति ।

(3). रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्न निर्माणं कुरुत-(2024A)

(क) उद्याने **पक्षिणां** कलरवं चेतः प्रसादयति(ख) **गात्राणां** सुविभक्तताः व्यायामेन संभवति ।

(ग)बुद्धिमती **चपेटया** पुत्रौ प्रहृतवती।(घ) चातकः **वने** वसति ।

(ङ) **सुराधिपः** ताम् अपृच्छति।

(3) रेखाङ्कितपदमाधुत्व प्रश्ननिर्मार्ण कुरुत।(2023A)

(क) सिंहः वानरायां **स्वरक्षायाम** असमर्थ पासीत्। (ख) वानरः आत्मानं**वनराजपदाय** योग्यः मन्यते।

(ग) सर्वे **प्रकृतिमातरं** प्रणमन्ति(घ) मयूरस्य नृत्यं **प्रकृते** आराधनाः ।

(ङ) **पुत्रं** द्रष्टुं सः प्रस्थितः ।

4. रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत।(2023B)

(क) मालाकारः **तोयैः** तरोः पुष्टिं करोति (ख) भृङ्गाः **रसालमुकुलानि** समाश्रयन्ते।

(ग) **पतङ्गाः** अम्बरपथम् आपेदिरे(घ) **जलदः** नानानदीनदशतानि पूरयित्वा रिक्तोऽस्ति ।

(ङ) चातकः **वने** वसति ।

5. रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत।(2023C)

(क) **पुत्रं** द्रष्टुं सः प्रस्थितः(ख) करुणापरी गृही **तस्मै** आश्रयं प्रायच्छत्।

(ग) **चौरस्य** पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः ।(घ) न्यायाधीशः **बंकिमचन्द्रः** आसीत्।

(ङ) स **भारवेदनया** क्रन्दतिस्म

6.रेखाङ्कित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत (2022A)

(क) तत्र **राजसिंहो** नाम राजपुत्र वसति स्म।(ख) उद्याने **पक्षिणां** कलरवं चेत प्रसादयति ।

(ग) **विमूढधीः** पक्वं फलं परित्यज्य अपक्वं फलं भूङकते।(घ) **तयोः** एकः वृषभः दुर्बलः आसीत ।

(ङ) **कैः** सर्वदा व्यायामः कर्त्तव्यः ?

7. रेखाङ्कित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत (2022B)

(क) **धेनुनाम्** माता सुरभिः आसीत (ख) पुरा त्वया **महयम्** व्याघन्त्रयं दत्तम् ।

(ग) **उद्यमेन** समः बन्धु नास्ति ।(घ) शक्टीयानं **कज्जलमलिनं** धूमं मुञ्चति ।

(ङ) त्वम् **मानुषात्** विभेषि ।

8. रेखांङ्कित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्मार्ण कुरुत (2022**C)**

(क) **अरयः** व्यायामिनं न अर्दयन्ति ।(ख) उद्याने **पक्षिणां** कलरव चेत प्रसादयति ।

(ग) सः **भारवेदनया** क्रन्दति स्म ।(घ) **प्रकृत्याः** सन्निधी वास्तविकं सुखं विद्यते ।

(ङ) शकटीयानं **कज्जलमलिनं** धूमं मुञ्चति ।

9.रेखाङ्कितपदमाधृत्यप्रश्ननिर्माण कुरुत (2021**A)**

(i)**उद्यमेन** समः बन्धुः नास्ति ?(ii) शकटीयानां **कुन्जलमलिनं** धूर्मं मुञ्चति।

(iii) **प्रकृत्याः** सन्निधी वास्तविक सुखं विद्यते।

10.रेखाङ्कितपदमाधृत्यप्रश्ननिर्माण कुरुत (2021**B,**2021**C)**

(क) उद्याने **पक्षिणां** कलरवं चेतः प्रसादयति।(ख) **प्रकृत्याः** सन्निधी वास्तविक सुखं विद्यते।

(ग) **महानगरेषु** वाहनानाम् अनन्ताः पङ्क्तयः भवन्ति।

प्रश्न 33.(1)अधोलिखित समानार्थक-पदानाम् उचित मेलनं कुरुत। (2025B)

(क) कृच्छ्रेण - नेत्राभ्याम्

(ख) चक्षुर्थ्याम्-द्रुतगत्या

(ग) जवेनवासवः

(घ) इन्द्रःकाठिन्येन

(2)अधोलिखित विलोम पदानाम मेलनं कुरुत (2025A)

(क)सम्पन्नंसुचिरेनैव

(ख) ध्वस्त्भवनेषुविपन्नम

(ग)निर्माय नवनिर्मितभवनेषु

(घ) क्षणनैवविनाश्य

(3)अधोलिखित समानार्थक-पदानाम् उचित मेलनं कुरुत। (2025C)

(क)चंद्रशेखरशिष्टाचार:

(ख) अधुना शिवः

(ग)समुद्चार: तनयः

(घ) पुत्रः सम्प्रति

(4)कानिचित् समानार्थक पदानि योजयत् (202**4A)**

(क) सलिलम्रसालम्

(ख) आम्रम्जलं

(ग) वनम्**कान्तारम**

(घ) शरीरम्**देहं**

(ङ) कुटिलम्जलम्

(च) पाषाणम्वक्रम्

(5) कानिचित् समानार्थक पदानि योजयत्- (2024C)

(क) सभा लोचनम्

(ख) पुत्राः संसद्

(ग) चक्षुष् सुताः

(घ) कातरः आशुः

(ङ) शीघ्रम अकातरः।

(6). अधोलिखित समानार्थक-पदानाम् उचित मेलनं कुरुत। **(2023A)**

(क) प्रभूतम् परिषद्

(ख) श्रेयःचेतः

(ग) चित्तम् कल्याणम्

(घ) सभा विपुलम्।

(7). अधोलिखित समानार्थक-पदानाम् उचित मेलनं कुरुत। **(2023B), (2023C)**

(क) पुष्पम् दिनकरः

(ख) दिवाकरः सुमनः

(ग) वसुन्धराः काया

(घ) तनुः धराः

(8)अधोलिखित समानार्थक-पदानाम् उचित मेलनं कुरुत। **(2021A)**

(क) वनम् - यासि

(ख) श्रृंगालः -सत्वरम्

(ग) शीघ्रम् भार्या

(घ) पत्नी - जम्बुकः

(ङ)गच्छसि -काननम्

(9)अधोलिखित समानार्थक-पदानाम् उचित मेलनं कुरुत। **(2021B)**

(क) कृच्छ्रेण - वृषभः

(ख) चक्षुर्भ्याम्-वासवः

(ग) जवेननेत्राभ्याम्

(घ) इन्द्रःअचिरम्

(ङ)पुत्राःद्रुतगत्या

(च) शीघ्रम्काठिन्येन

(छ) बलीवर्दःसुताः

(10)अधोलिखित समानार्थक-पदानाम् उचित मेलनं कुरुत। **(2021B)**

(क) कृच्छ्रेण - वृषभः

(ख) चक्षुर्भ्याम्-वासवः

(ग) जवेननेत्राभ्याम्

(घ) इन्द्रःअचिरम्

(ङ)पुत्राःद्रुतगत्या

(च) शीघ्रम्काठिन्येन

(छ) बलीवर्दःसुताः

(11)कानिचित् चत्वारि समानार्थकपदानि योजयत -

(क) दुर्वहम् त्यजति

(ख) जीवितम् कुटिलम्

(ग) वक्रम् अत्यधकिम्

(घ) मुञ्चति दुष्करम्

(ङ) भृशम् समलम्

(च) निर्मलम् जीवनम्

(12)अधोलिखित समानार्थक-पदानाम् उचित मेलनं कुरुत। **(2021C)**

(क) सलिलम्रसालम्

(ख) आम्रम्तनु:

(ग) वनम्प्रस्तरम्

(घ) शरीरम्**कान्तारम**

(ङ) कुटिलम्जलम्

(च) पाषाणम्वक्रम्

13.(1) अधोलिखित विलोम पदानाम मेलनं कुरुत **(2022A)**

(क) सुकरम्दुर्वहम्

(ख) गुणःतत्र

(ग)संपतौग्रामम

(घ) वनम्दोषः

(ङ)अत्रविपतौ

14 अधोलिखित विलोम पदानाम मेलनं कुरुत **(2022B)**

(क) मूर्खःजम्बुकः

(ख) पत्नीकाननम्

(ग)श्रृंगालः -ग्रामम

(घ) वनम्भार्याः

15 अधोलिखित विलोम पदानाम मेलनं कुरुत **(2022C)**

(क) अस्तेदुर्लभः

(ख) मूर्खःनिरर्थकम्

(ग)सार्थकम् -उदये

(घ) सुलभःपण्डितः

(ङ)अत्रविपतौ

16 अधोलिखित विलोम पदानाम मेलनं कुरुत (2024A)

(क) प्रसीदति दुर्लभः

(ख) मूर्खः विपत्तौ

(ग) सुलभःप्रकुप्यति

(घ) संपतौउदये

17. अधोलिखित विलोम पदानाम मेलनं कुरुत **(2024C)**

(क) परुषाकृतज्ञनता

(ख) विमूढधी:उद्योगः

(ग) पक्वः   सुधी:

(घ) आलस्यं   अपक्वः

(ङ) कृतज्ञता   कोमल: